

EDIČNÍ POZNÁMKY

V plánu edice Nerudových spisů figuruje svazek Aforismy a dodatky jako poslední svazek, v němž je publikována původní tvorba Nerudova; po něm následují už jen svazky korespondence a bibliografie. Toto rozdělení není právě příznivé pro tu část původního Nerudova díla, pro kterou nezbylo místo ve svazcích předchozích, pro jeho *aforismy*. Vzniká totiž zdání — leckdy utvrzované i soudy literární historie —, jako by tato složka Nerudova díla tvořila pouze okrajovou, málo významnou část celku. Naše vydání se pokouší ukázat, že opak je pravdou, že totiž aforismy nejen mají své místo v Nerudově původní tvorbě, nýbrž že dokonce dotvářejí významnou měrou i charakter této tvorby, především pokud jde o prózu.)*

Při četbě Nerudových fejetonů i jeho povídek, zejména z prvního období jeho prozaické tvorby, tzn. z období Arabesek, se můžeme snadno přesvědčit o tom, že Nerudova dikce tíhne výrazně právě k aforističnosti, tj. ke zhuštěné formulaci myšlenky zobecňující nějaký jev skutečnosti. V Arabeskách i ve fejetonech se to nejen hemží citáty z aforismů Jean Paulových, Lichtenbergových, Grabbeových ad., ale dokonce z některých próz, jako například Z notiční knihy novinkářovy

*) Nerudovy aforismy byly poprvé knižně otištěny v Sebraných spisech Jana Nerudy, sv. 33 (řada první, doplňků díl XVIII, Topič 1913) v uspořádání K. Rožka. Podruhé vyšly knižně — ve vydání rozmnoženém o další, původní i přeložené aforismy — v edici Dílo Jana Nerudy (sv. XXV, Vážně i vesele, Kvasnička a Hampl 1925) v redakci Miloslava Novotného. Naše vydání vychází z rukopisného opisu připravované sbírky Skromné myšlenky zachovaného v LA PNP v Praze na Strahově v pozůstalosti Jana Nerudy (pouze v názvu přejímáme z časopisu *myšlenky* místo *myšlenky*) a ostatek připojujeme jako dodatky.

Proti textu Miloslava Novotného neotiskujeme soubor shrnutý pod názvem Aforismy mrzutého (Obrazy života I, 1859, II, 1860; Poutník od Otavy V, 1860), protože bylo prokázáno, že jejich autorem není Neruda, ale Hanuš Jurenka (srov. Josef Šach v Lidové demokracii 5. září 1965). Neotiskujeme také anonymní aforismy z Rodinné kroniky, protože ani tu nelze bezpečně prokázat autorství Nerudovo; naproti tomu rozmnožujeme text aforismů o objev Karla Poláka v Pa-lečku 1887 (srov. ČL II, 1954, č. 4) a o některé aforismy rukopisné, z achované v pozůstalosti Jana Nerudy v LA PNP.

nebo Krátké Les Confessions kohokoliv z nynějších českých Jean-Jacquův, lze přímo vytrhnout a osamostatnit některé věty mající povahu aforismu. To svědčí o skutečnosti, že tendence k aforistické zhuštěnosti a lapidárnosti je výrazným rysem první fáze Nerudovy prozaické tvorby, která se uzavírá na sklonku šedesátých let.

Není proto náhodou, že z archívních materiálů uložených v básníkově pozůstalosti a podrobně popsanych v aparátu tohoto svazku vyplývá, že Neruda pomýšlel s největší pravděpodobností již v šedesátých letech na knižní vydání svých vlastních aforismů, otištěných časopisecky pod názvem Skromné myšlenky v Čechu 1864 a 1865 a v Hálkových a Nerudových Květech roku 1865.

O tom, jakou váhu této chystané sbírce přikládal, svědčí i péče, s níž jednotlivé aforismy probíral, než je zařadil do chystaného knižního celku. Důvody, proč k vydání nedošlo, dnes již neznáme a v dostupných materiálech biografických o nich není nikde zmínka. Není vyloučeno, že vydání aforistického intermezza mezi Hřbitovním kvítím a Arabeskami (plus Pařížskými obrázky) a mezi Knihami veršů zabránila osobní tragédie Nerudova v polovině let šedesátých.

Dnes můžeme pouze konstatovat, že existuje rukopisná maketa knížky (opis cizí rukou), pravděpodobně připravený exemplář pro tiskárnu, a v této podobě také aforismy vydáváme. Znamená tedy naše edice realizaci původního záměru Nerudova, čímž vlastně je jeho dílo rozmnoženo o další knížku, o Skromné myšlenky, tvořící jakýsi protějšek ke Knize epigramů, realizované rovněž teprve v této edici.

Pokud jde o myšlenkovou náplň aforismů a jejich uspořádání, mají — obdobně jako například Nerudou samým pořízený výbor z fejetonů — ráz mozaiky, v níž se střídají myšlenky o politice s úvahami o ženách, aforismy o umění a literatuře s postřehy psychologickými atd. Je zajímavé, že Neruda dával ve svém výběru přednost myšlenkám formulovaným co nejpregnantněji, pointovaným, vyhroceným, maximálně zhuštěným, zatímco delší úvahy vypouštěl, i když byly duchaplné. Tato snaha o maximální zhuštěnost je ostatně příznačná pro celou jeho tvorbu, jak prozaickou (převaha drobných próz), tak básnickou (srov. jeho tendenci k epigramu v zralém tvůrčím období). Tu právě se projevuje převaha intelektuální složky v Nerudově tvorbě, složky směřující k vyhrocení a vyjasnění myšlenky, aby zaujala nejen jasností svého obsahu, ale též vybroušeností své formy. Takto ostatně charakterizoval Neruda sám básnické umění v dopise začínajícímu poetovi: „Myšlenky se musí nahromadit, vyzrát, musí samy ze sebe vyloučit vše, co není nové, musí i vyzrát na formu svou, jedině působivou... nové myšlenky nejsou hned tak nasnadě, hotová myšlenka pak má sice také již vždy hotovou svou

formu — ale jen co do jasnosti, ne co do uměleckosti, kteráž také jen pomalu zraje...“ (Jaroslavu M. Balákovi, 7. března 1869, Dopisy III, str. 46). O tom, jak Neruda vybrušoval tyto své myšlenkové miniaturky, jakou cizelérskou práci si dával s jejich konečnou úpravou, svědčí rukopisné materiály, jejichž různocnění umožňuje nahlédnout do tvůrčí dílny spisovatelovy. (Obdobně zase o zrodu takové „poetické myšlenky“ svědčí Nerudovy poznámky otištěné zde v ediční poznámce: jde o poznámky z tzv. „zeleného zápisníku“, do něhož si Neruda na sklonku padesátých let minulého století zapisoval básně, náměty i podněty pro tvorbu. V tomto zápisníku nalézáme i některé záznamy myšlenek, nápadů, tvořících zárodky budoucích aforismů. Dokladem je například záznam „Tele a Justinus Kerner“, který byl realizován v aforismu otištěném zde na str. 45.)

Poznámky k aforismům ze „zeleného zápisníku“

Kněží všude *první* písaři

Osel a pes

Kind — Sprachausstellung — Poesie

Voda ve klobouku a moudrost

Nepoctivost hloupých protivnou

Čeští muzikanti při pranici

Jiní národové mluví o pohl. aktu, my o zadnici.

Egoismus a dual.

Volkstracht der Deutschen

Lotři vedlé Ježíše

Zde leží N. N., usnul.

Když čtu něco, myslím, že bych to dovedl také.

Každý myslí, že by světa celého slast i strast cítit mohl.

Osel — otec moudrosti

Hořká medicína nejmilejší

Proč věří člověk umírající na nesmrtelnost

Největší nadšenost a bezmyšlenkovitost pohromadě

Slavík a noční hrnek

Ženské lokty

Sláva velkých po následovnicích

Tenor a poeta

Tele a Justinus Kerner

Verminderung der Freiheit

Sterben — Bewußtsein — 418

Sopka vypálená, na ní vinice

Smích mrtvých

Jestliže Nerudovy Aforismy tvoří neprávem opomíjenou složku jeho původní tvorby, jejíž význam zdaleka není okrajový, pak ani další práce zařazená do tohoto svazku, totiž *Kalendářik lidstva*, vydaný jako 10.—11. svazek populárně osvětové knižnice Epištoly svobody, není pouhou nahodilou snůškou zajímavých historických dat, ani není pouhou pekuniární záležitostí, zcela bezvýznamnou a pomínutelnou v Nerudově díle.

Při podrobnějším studiu totiž zjistíme, že výběr dat, událostí i osobností je proveden z jistého vyhraněného hlediska a s jistým záměrem, totiž se záměrem dát uživateli kalendáříku jistou představu o pohybu a smyslu dějin, orientovat ho především v novověkých dějinách a vytvořit tak faktografický podklad pro vznik určitého světového názoru, názoru demokratického, osvíceného, racionalistického.

Neruda v tomto ohledu zaujímá stanovisko charakteristické pro radikálně demokratického intelektuála minulého století, jenž zdůrazňoval v dějinném pohybu především tendence k politickému, národnostnímu (v českém prostředí zvláště aktuálnímu), ale i sociálnímu osvobození, tj. k vytvoření demokraticky samosprávné, sociálně spravedlivé a kulturně sebevědomé národní společnosti, zaujímající rovnoprávné místo mezi národy světa. O tom svědčí výběr dat významných událostí z dějin sociálně a národně osvobozenecých hnutí (např. polské povstání, osvobozovací zápas Řeků proti Turecku, italské boje o národní stát apod.), jakož i narození a úmrtí významných reprezentantů těchto hnutí. Světový názor pokrokového českého vzdělance, manifestovaný v *Kalendáříku*, se ovšem neomezoval jenom na sféru politického dění v onom úzkém smyslu veřejné, občanské aktivity, ale zahrnoval i celou širší kulturní aktivity člověka (nezapomeňme, že název díla je *Kalendářik lidstva*), počínaje rozšiřováním vědeckého poznání, pokrokem techniky a průmyslové výroby a uměleckou tvořivostí, budující monumenty lidského smyslu pro krásu,

konče. Proto zaujímají významné místo v Kalendáříku lidstva vědci, vynálezci, průmyslníci stejně jako umělci výtvarní, architekti, malíři, sochaři i spisovatelé a hudebníci.

Jakkoliv lze technické zpracování dat i jejich spolehlivost podrobit kritice (nesmíme zapomínat, že Neruda nebyl historikem z povolání, ale žurnalistou), je třeba mít na mysli především funkci tohoto kompendia a šíři světonázorového rozhledu, kterou čtenáři a uživatelé přinášelo. I v tomto smyslu je Neruda průkopníkem různých dnešních populárně naučných publikací typu „svět v kapse“ apod. Z tohoto hlediska teprve můžeme docenit význam a místo Kalendáříku lidstva v Nerudově literární produkci.

Ke Kalendáříku je připojen i nepodepsaný fejton z Národních listů z 18. října 1877 nazvaný Dodatky ke Kalendáříku lidstva. Anonymita fejtonu je vysvětlitelná obsahem, který není původním dílem, ale rovněž pouhým souborem dat (ostatně ani sám Kalendářík nebyl podepsán plným jménem, nýbrž je signován šifrou J. N.); výběr a uspořádání svědčí o totožnosti autora fejtonu se sestavovatelem Kalendáříku.

Zbývá konečně třetí část svazku, kterou tvoří tzv. „dodatky“, paralelipomena. Pro větší přehlednost a vzhledem k jejich sepětí s celkem Nerudova díla rozhodli jsme se rozčlenit je do oddílů odpovídajících generálnímu členění edice Spisů Jana Nerudy.

Na prvním místě uvádíme proto Dodatky k básním. Vyčerpávající edice Nerudova básnického odkazu soustředěná do dvou úvodních svazků Spisů je tu rozmnožena jen o několik textů. Vedle básně *Suchá myrta*, objevené Josefem Polákem v americkém krajanském kalendáři *Našinec* na rok 1884 (srov. Čes. lit. VI, 1958, č. 2, str. 240), je to rukopisný fragment básně začínající slovy „Hoj, vždyť každý, každý pěvec český...“, uložený v Nerudově pozůstalosti v LA PNP (jde tu buď o úryvek z většího celku, nebo o náčrt, jenž nedospěl do konečného tvaru: rukopis je zapsán na knižní obálce, na jejíž zadní straně je tištěna cena „40 nov. kr.“; vzhledem k zlomkovitosti textu a obtížné identifikaci zápisu lze jej datovat jen přibližně na přelom šedesátých a sedmdesátých let — patosem připomíná báseň *Ke koncilu!* —, není ovšem také vyloučeno, že jde o básnický náčrt k dalšímu ze *Zpěvů pátečních*). Šifrovány jsou dvě básně z *Palečka IV*, 1876, a to *Věrné lásce* (č. 2, str. 10) a *Čin milosrdenství* (č. 4, str. 30), podepsané pseudonymem *Cikán*. K Nerudovu autorství tu poukazuje fakt, že v dopise Adě Christenové ze 7. dubna 1876 (tedy takřka zároveň s uveřejněním zmíněných básní) Neruda připojil pod svůj podpis slovo *cikán* (*Dopisy III*, str. 80). Vzhledem k tomu, že v další korespondenci se nic podobného neopakuje, dá se usuzovat, že podpis

v dopise měl sloužit jako klíč k dešifraci autorství výše uvedených veršů v Palečku.

Další složku básnických dodatků tvoří Verše přeložené. Jsou to v první řadě překlady z maďarštiny, na něž upozornil ve své studii M. Laiske (Čes. lit. III, 1955, str. 85 n.), totiž překlad Vörösmartyho básně *Szózat*, otištěný v článku Největší Maďar — hrabě Štěpán Széchényi, který vyšel v Poslu z Prahy IV, 1860, č. 5, str. 188—9, a dále *úryvky z básní S. Petöfihö*, otištěné v nepodepsaném zpracování Jókaiova článku Básník maďarský v Rodinné kronice, sv. II, 1863, č. 29—32.

Za tyto překlady jsme pak zařadili chronologicky předcházející, ale svým charakterem odlišné Nerudovy překlady z češtiny do němčiny. Jsou to především parafráze národních písní *Co ten ptáček povídá*, *Horo, horo, vysoká jsi*, *Ach není tu, není* a *Jaké to orání*, které Neruda pořídil 2. března 1858 pro Annu Holinovou (zápis tužkou, písmo kurent na listu bílého papíru 8°, LA PNP); dále jsou to překlady publikované v Bellmannově časopise *Erinnerungen* za redakce Ohéralovy roku 1857. Na ně poprvé upozornil Fr. Žákavec v článku O Bellmannových *Erinnerungen* a o Nerudovi, LF XLV, 1918, str. 349—359). Pro úplnost doplňujeme básnické překlady zde v ediční poznámce otiskem dubiозního textu. Je to překlad básně G. Pawikowského Hezká Hanička, který vyšel s podpisem A. Vorel v Ruchu I, 1879, str. 182. Důvodem zařazení byla skutečnost, že jméno A. Vorel nápadně připomíná Nerudův pseudonym J. Vorel, pod nímž otiskl báseň Staroměstská věž ve sborníku *Národ sobě* v květnu 1880. Vzhledem k tomu, že Neruda přispíval do Ruchu původní tvorbou, že použití jména A. Vorel je časově blízké prokázanému pseudonymu J. Vorel a konečně také vzhledem k tomu, že Pawikowski byl překladatelem Nerudových Písní kosmických do němčiny a Neruda s ním byl ve styku osobním i písemném, lze soudit, že autorem překladu je s největší pravděpodobností Neruda sám. Pro nedostatek přímých důkazů otiskujeme text alespoň na tomto místě:

Hezká Hanička

(*Gustav Pawikowski*)

Táh kdysi Valter krajem zasmušilým
a dívkám líbil se i paním
a s roztoužením hledí za ním.

„Jak krásným jest a statným, jak je milým,“
dí jedna. „A jak sedí s mužnou tváří;“

a jiná: „Jak to oko jeho září.“

Tu mlčela jen jedna pouze
a poslouchala chvály hlásky
a smávaly se v tklivé touze
ty rtíky Hany rusovlásky.
Po letech Valter zabloudil sem z dále — —
leč koně jeho druzi vedou
a mrtvol jeho nesou bledou.
Tu paní a tu dívky žalně lkály,
že opustil, že zanechal ten lepší svět
muž čarovábný, rytířstva tak skvělý květ.
Jen jedna mlčelivě stojí
a v ňadrech bouří plamen lásky
a divoká se bolest rojí
v těch ňadrech Hany rusovlásky.

I vadnou růže již i tichnou zpěvy — —
A Valtera pod zemí chladnou
již zapomněli jinoši a děvy —
jen jedné líce hořem vadnou. —
— — — — — — — — —

Již věnce vesele v žních dívky vinou,
již ve vířivém kole tance plynou — —
Jen jedna nejde mezi krásy — —
Ach, věnčí myrta s rozmarýnou
na marách kadeř i tvář sinou
té tiché Hany rusovlásky.

Z německého A. Vorel

RUCH I, 1879 str. 182

Ediční poznámku o dodatcích k básním uzavíráme — obdobně jako u aforismů — otisky záznamů básnických motivů a témat ze zeleného zápisníku:

a jestlis vyhoštěn z svých přátel kruhu (I, 2)
nebuď nedůvěrným ke každému druhu

č: 44 — Simon

Hluboc — Kněžzoves — Středokluk

Vem, měsíčku, pro pocení

Facalíček

Tratiknot

Ohlas

Karakorum, to je poušť

Srdce jsem si vyplakala
Utopená láska ve první hned slze
Věneček z diamantů
Osamělé okno
Vdova — láska
Sąlosz
Zavaž sobě vlasy přes obličej
Fraška
(Kořalka.) Víno. Tanec. Přistoupení.
Látky
Mladík opilý v měsíční záři
Sláma
Vojsko odcházející
Nebožtík Hafis
Nechť v senu koupá
Veš kolem hlavy
Já viděl mnohé oči
Slunko uznání
Bláto v ka[...]
Má mladé

Druhou část dodatků tvoří Dodatky k prózám. Jsou to vlastně literární parodie sentimentální, dobrodružné, „salónní“ i konzumní literatury, otištěné v Humoristických listech 1878 (č. 46—49) a 1879 (č. 1 a 9) a podepsané pseudonymem Antonín Barborka. Tento pseudonym odhalil jako Nerudův Miloslav Novotný v článku Nové dodatky k dílu Jana Nerudy (Národní listy 21. června 1925). K jedné z těchto parodií, k „utopii“ nadepsané prostě „1890“, se patrně vztahuje i Nerudův odkaz ve fejetonu 20. října 1889 (s mylnou datací): „Vzpomínám nazpět o dvacet let. Byly v módě fantastické povídky, jakže to bude vypadat roku... anebo roku ... Sám jsem psal tenkrát pro Humory povídky podobné.“*)

*) V souvislosti s pseudonymem Antonín Barborka je třeba upozornit, že za Nerudův pseudonym nepovažujeme, a proto ani do svazku nezařazujeme tímto jménem podepsanou prózu Ponocný na onom světě, otištěnou roku 1855 ve druhém ročníku obrázkového časopisu pro vzdělání a zábavu mládeže Zlaté klasy, kterou M. Laiske v článku První povídka Jana Nerudy (Beseda vesnické rodiny, 14. srpna 1953) připsal Janu Nerudovi. Laiske sám uvádí, že existoval skutečný Antonín Barborka, rodák horažďovický, pozdější profesor reálky v Pardubicích, který v době, kdy uvedená povídka byla otištěna, studoval na pražské polytechnice. Pošumavský původ skutečného Barborky a lokalizace povídky do Pošumaví totiž naznačují, že v tomto případě nejde o pseudonym, ale o skutečné jméno autora.

V části překladové otiskujeme pak Nerudovy převody *kalmyckých pohádek Siddhi-Kürových*, otištěné v Květech 1865, č. 32, str. 382—384 a č. 33, str. 395—396. V pozůstalosti Jakuba Arbese v LA PNP existuje Nerudův rukopis těchto překladů, jenž potvrzuje jeho autorství, v časopise pouze naznačené šifrou J. N.

Dodatky k fejetonům jsou pak rozčleněny podle svazků, které byly vytvořeny jednak Nerudou samým, jednak koncipovány nově pro potřeby edice Spisů Jana Nerudy. Na prvním místě jsou to Dodatky k Studiím, krátkým a kratším, které z různých důvodů — ať již to bylo opomenutí, či neujasněná koncepce v době vydání — se do textu nedostaly. Sem patří především fejetony shrnuté pod společný název *Obrázky divadelní* (Muž v profilu, Žena dohlížitelka) z Hlasu 1865, dále sociální studie *Ošumělé existence* z téhož ročníku Hlasu. To jsou články podepsané, u nichž Nerudovo autorství je nesporné. Tematicky se k nim váže i nepodepsaný fejeton *Pražští žebráci I* z Hlasu 1865, o němž se dá předpokládat, že byl úvodem k zamýšlenému cyklu sociálně kritických studií, jaké Neruda později realizoval v Pražských obrázcích (viz Studie I).

Pro námětovou i tvárnou příbuznost zařazujeme do této skupiny i dubiósni text *Sociální siluety* z časopisu Dblík 1855 (jeho redaktorem byl Antonín Štrauch, Nerudův přítel), kde — jak na to poukázal Miloslav Novotný v článku *Záhady kolem Nerudových prací* (Lidová demokracie 27. dubna 1957) — se objevuje řada motivů, které se vyskytují v pozdějších Nerudových prózách (například motivy loterie a sázení, motiv pana provizora z lékárny, postava novinkáře apod.). — Na druhé straně je třeba uvést, že pokus prokázat Nerudovo autorství Sociálních siluet statistickými metodami (P. Vašák) nevedly k pozitivnímu výsledku. Možnost Nerudova autorství však posiluje také memoárový záznam J. V. Friče o setkání s Nerudou v létě 1854, kdy Neruda odmítl nabídku účasti na Fričem zamýšleném čtrnáctideníku Praha s poukazem na to, že se zabývá sociální otázkou (srov. Miloslav Novotný, *Život Jana Nerudy I*, str. 193); naskýtá se tu totiž i taková možnost výkladu, že Neruda míní sociální studie, tj. v tehdejší terminologii studie z všedního života drobných lidí, kterými přinejmenším dvě z celkového počtu čtyř sociálních „siluet“ nesporně jsou. V případě, že by se někdy podařilo prokázat Nerudovo autorství přímo, šlo by o první jeho otištěnou prózu. Z tohoto důvodu zařazujeme text Sociálních siluet alespoň do ediční poznámky k oddílu Studií:*)

*) Pokud jde o nerudovská dubia, je vhodné při této příležitosti upozornit i na odkazy na Nerudovy práce, které se nepodařilo dosud objevit. V polemice s Viktorem Guthem v *Národních listech* 19. září 1869 (Divadlo III, str. 413) například Neruda napsal: „...tenkrát

Sociální siluety

Kritik

Je patrné, že kritik je něco cizího, a my Čechové pro pojem kritika nemáme snad ani z té příčiny žádného slova, poněvadž vlastně žádnou kritiku nemáme. Musíme tedy zůstat při tom, co z cizích literatur

psal jsem (roz. v době, kdy Neruda působil v redakci Tagesbote aus Böhmen, A. H.) z Prahy korespondence i do Presse, jediného to tehdy listu v Rakousku, který se opíral Bachovi...“ Ve spolupráci s dr. D. Marešovou byl podniknut pokus identifikovat Nerudovy dopisy průzkumem inkriminovaných ročníků Presse (1856–7), jakož i archívních materiálů ve Vídni, aniž se podařilo bezpečně určit články, jež by bylo možno Nerudovi připsat. — Rovněž ve fejetonech ze sedmdesátých a osmdesátých let se vyskytují některé narážky na dřívější díla, aniž se vždy podařilo určit, o které práce jde. To se týká například narážky ve fejetonu Národních listů 2. února 1878: „...já byl jednou také mimovolným svědkem, když se pro bálový referát živě uznávalo oslovství mé...“ nebo zmínku o údajných Nerudových románech (román Malí lidé, oznámený v anongi Kobrový knihovny Slovanské besedy r. 1862, román Trojka, ohlášený r. 1871 v Urbánkově Věstníku bibliografickém, a konečně chystaný román, o němž podal zprávu Světozor r. 1878).

Při této příležitosti je také na místě zmínit se o pracích, jejichž autorem je s největší pravděpodobností Neruda, jež však pro nedostatek věcných důkazů nebylo možno zařadit do svazku. Jsou to v chronologickém přehledu tyto práce: *J. K. Tyl* (Tagesbote aus Böhmen 16. června 1856), *Karel Havlíček* (Tagesbote aus Böhmen 31. července 1856), *Reise- und Lebensbilder aus Prag* (Tagesbote aus Böhmen 4. února 1857), *Logika bludu čili Germanisirung* (Čas 3. května 1861), *Za tapetou* (Humoristické listy 1862, č. 34–37), *V kabrioletu* (Humoristické listy 1862, č. 38 a 39), *Pražský fejeton* (Rodinná kronika 1864, sv. III, str. 54, 176, 227), *Stručný pokus vypravování děje Šachů* (Blesk 1864, č. 9, str. 70), *Pro chvíle zábavní* (Květy 1865, str. 23, 60, 72, 144), *Německé restaurační zábavy* (Národní listy 1. února 1866), *Dopis, jakýž dle jistého časopisu...* (Národní listy 19. srpna 1867), *Luciperničky* (Národní listy 4. října 1868), *Vlasy, frizúry, brady a jiné maličkosti* (Národní listy 25., 26., 30. dubna 1872), *Keltoman* (Národní listy 26. června 1874), *Z širého světa* (Národní listy 1. srpna 1874), *Německé obecnstvo* (Národní listy 22. ledna 1875), *Potlesk v divadle* (Národní listy 21. ledna 1876), *Hřeben! Hřeben!* (Národní listy 9. října 1878), *Lehmannova výstava* (Národní listy 9. října 1878), *Pražské taneční studie* (Národní listy 27. a 28. listopadu 1878), *Krajina před jarem* (Národní listy 2. dubna 1879), *Kříž* (Národní listy 9. dubna 1879), *Velký pátek* (Národní listy 11. dubna 1879), *Sváteční štěstí* (Národní listy 15. dubna 1879), *K Smetanovu jubileum* (Národní listy 3. ledna 1880), *Čeština na českém jevišti* (Paleček VIII, 1881, č. 7, str. 50).

Na rozdíl od edice Miloslava Novotného jsme do svazku nezařadili z dubiálních prací fejetony *Ze života pražského domácího pána* (Národní listy 12. a 18. srpna 1865, otisk Dílo J. N., sv. XIII) a *Člověk, který byl nevěcný všem* (Národní listy 12. listopadu 1865, otisk Dílo J. N., sv. XIII).

k nám přenešino; to vědí také naši kritikáři velmi dobře a úsudky jejich nebývají obyčejně nic jiného nežli přežvýkané cizí myšlenky a náhledy. Kdo to nevěří, nechť se podívá někdy do Pražských novin. Je však u nás kritik, jistý druh soudce ve věcech literárních, nad něhož nebývá vyšší instance — leda obecnstvo. Soudce takový nezná pravidelně žádných pravidel a zákonů, může tedy odsuzovat dle vlastní vůle své, aneb dle kapsy. Ostatně není u nás každý kritikář již soudcem, mnohý bývá pouhým adjunktem aneb *konceptním* praktikantem. Pro lepší přehled dají se naši kritikové rozvrhnout asi takto:

a) Kritikus poetikus. Tohoto druhu, pokud vím, máme jediný toliko exemplář a ten je ještě — malý. Druh tento se přede všemi jinými vyznamenává znamenitou obrazností; on se umí vmyslit do všeho, a sice tak, že dovede pochválit anebo ztrhat fyziku tak učeně jako kalendář a filosofickou knihu tak důkladně jako slabikář; promluvit třeba o pedagogii (ať se již týká dětí, nebo dobytka) je mu maličností. K vyvedení všech těchto kumštů nemá ale nic jiného zapotřebí nežli podívat se na pouhý titul knihy; hlouběji, do obsahu totiž, vniknouti bylo by pod kritickou jeho důstojností. Přitom si musí vykračovat hezky z vysoka, aby hluboko pod ním se plazícímu spisovateli a čtenáři vůbec nebylo možno nahlédnout do jeho mozko-vice, a věčný pohrdavý úšklebek musí mu stále ústy pohrávat. Koho takový kritik porazí, ten je zničen navěky, notabene nezná-li se lépe než posuzovatel jeho a je-li od přírody tak bojácný, že se dá na outěk před hřmotem prázdného soudku. Ostatně zná takový kritikář také kolegiálnost, když toho potřeba, i oko zamhouří, a nemůže-li to sám, tož nasype obecnstvu tolik prachu do očí, že ono samo oči zavře.

Hned po něm přijde

b) Kritikus škandalosus čili štěkavec: Má on své jméno proto, že jako jistý čtvernožec na měsíc — i on na věci jemu nepochopitelné si někdy poštekne. Nemůže-li uhodnout myšlenku některého literárního úkazu, tu jej převrací tak dlouho, až nalezne konečně nějakou stránku, do níž špičáky své zabodnouti může. Pak se do věci, takovým způsobem jemu propadlé, zakousne, běhá s ní a štěká, až se dají v celém okolí kolegové jeho také do štěku, což ovšem trvá tak dlouho, pokud mu někdo pořádně klackem nedá přes nos, až předmět svého štěkotu opustí a s kňučením se na outěk dá.

c) Kritikus poctivus čili neškodný. Druh tento mohl by sloužit za vzor lásky křesťanské a skromnosti. On neškodí nikomu zúmyslně, a stane-li se to někdy přece, tedy to bývá jen z nerozumu. Slabou tuto stránku náš kritik velmi dobře zná, a proto, vykoná-li soud nad některou knihou, donese ortel vynesžený dříve k nakladateli, který ovšem knihu tu líp znáti musí, a požádá jej, aby laskavě chybná místa

poopravití a nemilá vytrhnouti ráčil. Pak teprv se kritika s pokojným svědomím dostane do tiskárny. Není-li pravda, pane Jaroslave?

Podobní kritikáři jsou u nás rovněž tak vzácní jako orlové, ačkoliv mimo ten trošek poctivého instinktu takový kritik mnoho nepotřebuje. Především musí ale mít hojnou zásobu skvělých neobyčejných frází pohotově, jimiž, nemůže-li z místa, kolem sebe hází jako komediant kuličkami, aneb je sprostáčkovi-publikum tak šikovně na oči připlaskne, že žádný ničeho nevidí, tedy ani jak pan kritikus německé estetiky nestoudně drancuje a za vlasy do své kritiky vláčí, až z toho bývá hrůza. Způsobem takovým dá se i *Seznam knih* velmi slušně a učeně posoudit. — O tomto druhu kritiky platí hlavně, co jsme zpředu pověděli. —

Jest ještě jeden druh kritiků, a sice:

d) Kritik pravý, jenž se neohlíží na osobu i stav, a kapsy má pro cizí ruce zašité, soudí dle vnitřního přesvědčení a zdravého rozumu.

Je jich u nás toliko jako bílých havranů. Podle skutků jejich poznáte je.

Co byste kupříkladu řekli o tom, kdo pochválí Diblíka.

Vaječný trh a loterie

Slunce zašlo za hory — blížila se noc. Na Zeleném a Uhelném trhu počínalo se rozprostíratí posvátné ticho — ticho velebné, jakéž panuje jen po krutém boji na osamělém bojišti. A byl to také boj na tom Zeleném trhu!!

Kdo nezná tento vždy otevřený bazar zamilovaných dolečků, usedlých jítrnic, knedlíků a krup? — Kdož nezná tuto Modrou hvězdu našeho proletáře nazvanou Hotel de Podloubí, kde mu vysloužilé a invalidní Héby za dva krejcary líbezná kafičko připravují, kde se zdaleka již svítky, pečeně, libovonné sýrečky, nudle, buchty a bůhsámví jaká jídla zraku, čichu, chuti a chmatu rekomandují, kde každá jítrnice z pekáče volati se zdá: Přístup, člověče, a sněz mne — anebo prasknu!

Tam jdi, český průmyslníku, jenžto mníš, že ještě na nízkém stojíme stupni, — tam přístup, dej si nalíti za dva krejcary mokky, a slaviti budeš triumf nad celým Orientem!

Nač nám třeba Orientu, celé Arábie?

Vždyť my máme *Mochtín* — vivat česká cikorie!

A jak vkusno jestiť pojísti tam!

Každá babička, živý to jídelní lístek, zaopatřena jest něžnou pikličkou (nalezáme tam veskrze sandavky); nesmíme se tedy diviti, vpustí-li někdy při nabírání a rozdělování jídel čtveračivý osud kapič-

ku aromatického koření do lahodných jídel; dost na tom, že každodenní hosté na takové maličkosti žádný ohled neberou.

Aneb jak lahodné jest podívání na venkovského strejčka, když si ze sudu naložených okurek tu největší a nejměkčí vybrav, ji jako bačkoru v hubě drtí a pak k doplnění pochoutky mísku okurkové ambrózie, v nížto se mu sta ruk již vykoupalo, s takovou lahodou do sebe vsáje, že se srdce v těle třese!!

O mastění salátu, o vábné manipulaci při strojení a rozdělování jídel, o chutnosti stravy a jejích ostatních vlastnostech pomlčím, dílem aby se neřeklo, že chci pomlouvati, dílem také abych nezbudil u svých slíčných čtenářek střídavé city libosti i nechutě. Mimoto mohl bych se dostat i co klevetář do klatby u slavného cechu vaječnic a zelenářek, a kdo se těm do prádla dostane, na tom zajisté žádná suchá nit nezbyde. Neboť vynikají vesměs tak výmluvnou obratností jazyka a nevyčerpatelnou hojností přezděvných jmen všech řečí, národů a věků, že by se celý uhelně-zeleno-vaječno-ovocně-tržební konverzační slovníček nadávek a přezděvů sepsati dal, v němžto by mnohý filolog již docela ztracené kořeny rozličných slov našel, které by jinde marně hledal.

Byl tedy večer. Na Uhelném trhu počínalo se tišiti a jedna baba po druhé tratila se ze stanoviště svého. Zelenářky již byly zmizely, vaječnice se jenom porůznu ještě okazovaly, a přece semo tam seděla ještě u své hostinské nůše stará Héba, aby zbytky svých jídel odbyla. Paní Kátrle právě také poslední dvě jítrnice odprodavši sebrala své nádoby do nůše, naložila *table do hôte* na záda a sypala se v bázni boží domů; neboť po trampotném klopocení uplynulého dne zachtělo se jí pohovného spánku.

Zašla si však ještě na slovíčko ke Kamzíkovům, známému to středišti všech moudrých, loterie milovných matrón, kdežto se k snadnějšímu a jasnému přehledu do zvláštních kněh všecky v Praze, ve Vídni, Brně a Linci tažené číslice čili *lumera* zapisují a všeliké moudré rady umlouvají, kterak by se slavná loterie nejlépe přelstíti a napáliti dala. Při koflíčku kávy mluví se tam o snech a jejich výsledku, o snářích (znamenitěm to odvětví české literatury) a o vykládání karet, ve zvláštních láhvích krmějí se tam pavouci, kteří na malých papírkách napsané číslice do pavučiny vytahují; zkrátka jestiž to sněmovna pražských bab, redakce živých, každodenně zrána do trhu vycházejících novin a hovorna do nejvnitřnějších temnot loteristických mystérií zasvěcených matrón.

Tam tedy zašla ještě paní Kátrle, neboť zejtra měl býti tah a ona ještě neměla sazeno. Pročež radila se všestranně, naslouchala sem a tam a hlavu samou loterií naplněnou majíc pospíšila teprve okolo de-

váté hodiny ku svému příbytku, kde ji Morfeus milostným oblažil snem.

I zdálo se jí — — než však nechme ji vypravovati samu a dívejme se zdálky na ni, kterak svůj sen ráno na Zeleném trhu v radě několika zelenářek líčí.

„*Já si teď lehnu,*“ slyším ji vypravovat, „*pomodlím se růženeček a usnu. Teď spím* — — — — —“

Najednou se mi objeví duch bratra nebožtíka švagra mé sestřenice z mateřské strany — na těle rubáš a v pravé ruce zouvák —“

„To je živá sedmačtyřcítka,“ zvolá zelenářka paní Markýtko, „rubáš znamená v domě mrzutost a zouvák psaní na cestě; na obě stojí sedmačtyřcet.“

„Dobře, paní Markýtko,“ vpadne jí do řeči odkupnice paní Baruška, „budeme ji tedy hrát na Prahu *extrato* do první koule a já si přidám šesták.“

„*Ale tak se mi nepletou do řeči a nechají mne vymluvit,*“ odvece mrzutě paní Kátrle. „*Tak tedy v pravé ruce držel zouvák a v levé ruce kratiknot. Já se naň kouknu, leknu se, pomyslím si: Bože milostivý, snad to není sen? a chci dělat kříž. Vtom on ke mně přistoupí blíže, a povážeji si — utře mi tím kratiknotem nos!*“

„Jak jim utřel *lichpuccem* nos, tak mají na Brno čtyryadvacítka živou; — ať nerodím, jestli ne,“ zvolala šedesátiletá paní Ančrle; „mně se to již také jednou zdálo, a vyšla nato v Brně čtyryadvacítka v prvním *rufu*! Já měla tenkrát vsadit — co jsem jenom mohla vyhrát!“

„Dobře tedy,“ pravila zase paní Baruška, „tak vsadíme dnes. Budeme hrát čtyryadvacítka na Brno do koule a na Prahu si dáme 24 a 47 *ambo solo* —“

„Inu, to všechno není nic,“ rozkládala moudře paní Kátrle, „na to se člověk nemůže spolehnout; já mám to terno tak jisté, že bych na ně chtěla duši vsadit; — vždyť se mi zdály numera!“

„Nu tak jen povídají dále!“ zvolaly nato všechny poslůchačky napínající zvědochtivě sluchy své k polapení každého slova.

Paní Kátrle pokračovala:

„*Tak mi tedy utřel nos. — Já najednou cítím v nose křeč, sáhnu si naň, a povážeji — špička byla tatam! Vtom kouknu na milého ducha, a vidím jej, an zvolna kratiknot pootvívá, začerněnou a krvavou špičku mého nosu z něj vyndává a s ní po straně numera psátí počíná. Já je posud vidím; — všechny byly živé!*“

Sotva tato slova domluvila, letěla již jako jestřáb do kolektury, zůstavic za sebou lající baby, které se těchto znamenitých numer též dopíditi chtěly a nyní oklamány se vidouce co zkamenělé stádo jedna na druhou pohlížely.

Kdo však popíše překvapení paní Kátrle, když u dveří kolektury se zastavivši mezi trhavkami svá numera zočila?

Trhavku utrhnout a vyplatit bylo jedno. Tenkráte jí terno již ujítí nemohlo, i kráčela také s myslí nadmíru spokojenou o třetí hodině s poledne do hlavního loterního úřadu, kde ruka malého sirotka nad osudem tolika tisíc lidí a bab rozhodnouti měla.

Kdo by dušesloví dle praktických vzorů studovati chtěl, ten ať ji do úřadu následuje a stopujíc mezi tahem všechny její duševní pochody, nalezne snad všemožné city lidského srdce. Na sta srdcí tĕká nedočkavě v strachu nadějném; a věru, kdybych malířem byl, nemaloval bych Naději, jak obyčejně, co paní těhotnou s palmou v ruce; ale vymaloval bych babu sedící před tahem na schodech loterního úřadu. Kdo tento výraz obličejů jednou viděl, ten jej nezapomene nikdy více. Strach a naděje, zlost a milost, přízeň a závist, zvědavost a netečnost — vše to střídá se podivně mezi tahem v duších přítomných, a výsledek všeho jest pak buďto radost, aneb zoufalství.

Také paní Kátrle očekávala radost; avšak dočkala se zoufalství.

Vytáhlo se číslo první, ona napne sluchy — její to nebylo; ona se modlí, kousá se v nehty, třese se na celém těle, lichotí táhnoucím sirotku nazývající jej svým anjelíčkem strážcem; — *táhne se druhé* — její to zase není! Ty bože milostivý, ještě jsou tam tři; snad to budou ty její!! Ona vzdychá z hlubokosti své těžkosti, slibuje panince Marii Svatohorské pětiliberní voskovou svíci; *táhne se potřetí* — studený pot se jí na čele vyráží a ona slyší ortel své smrti, neboť její numero to opět není! Co jsou jí ty druhé dvě platné, když má vsazeno *na cecco!!* I počne nebohému sirotku láti, že prý ďáblův syn, že ji učinil nešťastnou, život se jí zhnusí a ona nečekajíc na ostatní dvě čísla vyřítí se v zoufalství svém z úřadu na ulici, a nechtíc déle žítí tak klopotný a klamuplný život, běží rovnou cestou do kolektury, by tam poslední svůj groš obětujíc ta samá numera, ale na Brno vsadila.

V neděli odpoledne

Fotr si krájí tabák, mutr myje nádobí a frajle se dívá do zrcadla, jak je hezká.

„Kampak dnes půjdeme, Fany?“

„Šimanovský má příjem — já jinám nechci než do divadla.“

„Ale já bych myslel, abychom šli do Pštrosky na pivo. Je takový krásný den.“

„Já ale bych nemyslela... Oni jsou hezký, tatínku,“ vece napolo plačtivě Fany; „nač jsem tedy šla do kostela, když mi oni toto udělat nechtějí. Počkaj, v neděli budu hned zase takový blázen a nechám se tak napálit! Namouduši, to jim povídám, že mne neuvidějí celý týden

v kostele, nepůjdeme-li dnes do divadla. Do Pštrosky můžeme jít zítra — bude tam ten mladý bledý pán, co má ty černé vousy pod nosem.“

„Inu...“

Sotva zaslechla myjící mutr toto „inu“, pozvedla hlavu a pravila: „Ty jsi také starý medvěd — proč bys nemohl jít do divadla, když to Fany chce. Ne, to jenom samé pivo.“

„Vidějí, mutr?!“ dí Fany.

Fotr ale ještě nechápe.

„Já jim povím,“ vykládá zase Fany svůj rozum, „oni mne dovedou do divadla, a jelikož také protějšší mydlář s Máry tam jde, budou si moci jít, kam budou chtít; a já půjdu s nimi do parteru.“

Jaká pomoc! Tatínek musí svolit a také svolí...

„Mutr, nemají groš, aby mně doskočily pro pomádu?“ táže se hodná dceruška a stylizuje toto imperátorské velení z pouhé uctivosti k staré matce na otázku. A hle! Poslušná matinka si honem utírá ruce, vytáhne ze skleničky, která stojí za několika šálky na prádelníku, *pět* krejcarů — kdožví zda jí tam ještě čtyry zůstaly —, vezme na hlavu šátek a s vnitřní radostí, že slečna dcera není nekurážné nemehlo, slyší ještě ve dveřích Fanyncino: „To jim povídám, ať jsou tu hned!“

Ubohá, ale politování nehodná maminka běží, jako by to bylo pro lék proti otrávení, koupí za pět krejcarů pomády a zase utíká v největším kvapu domů; a kdyby jí hned některá paní sousedka potkala a sebedůležitější novinku jí sdělití chtěla, nezastaví se — vždyť jí Fany poručila, aby s pomádou hned přišla.

„Fany,“ praví kladouc přinešenou pomádu na stůl, „ten provizor z lékárny tě musí mít rád; jen se podívej, co mi té pomády za groš dal.“

„E, jdou mi s celým provizorem, já ho ani nemohu cítit, ten by mi také za to stál! Neřekla jsem jim už kolikrát, aby chodili jinám?“

„Ale on se mne tolik po tobě vyptával, až jsem měla zlost; dobrých pět minut jsem s ním musela mluvit: kam půjdeš, jak ses ve čtvrtek vytančila a jiné věci. Já už měla strach, že mne budeš hubovat.“

„Proboha jich prosím, nejsou taková a přestanou už jednou,“ velela Fany a dodala hlasem naoko (vlastně naucho) mírnějším: „Počkaj, dřív než začnou mýt, vyčistěj mi ty botky.“

„Hned, Fanyňko, hned!“

A za hodinu je slečna Fany v pucu. — Šaty mají sice vytrhané faldy, to ale nebude vidět, poněvadž přes ně přijde orleánová, ovšem už trochu rezavící mantila. Límeček je bílý jako sníh, vyžehlovaný jak jenom možno; ale zrádné díry v něm přece obezřelé urovnání a složení postačitelně nezakrylo. Popsání kloboučku bylo by trochu neestetické,

pročež mi je laskavě odpusťte — poněvadž není Diblík žádným orgánem „sprostoty a nemravnosti“!!

„Tak — já jsem hotova; fotr, jdou!“ praví Fany, prohlíží tichounkého tatínka od hlavy až k patě a vidouc, že mu čumí tištěný modrý šátek z kapsy, začne ho hubovat, proč je tak neopatrný, že na sebe nic nedrží, že by mohl toho šňupání nechat, když kouří..., a jelikož se už nachází v proudu, dodá také, že by jí mohl koupiti nový klobouk atd. atd., co my zde dále vypisovati nechceme, odkazující čtenáře na skutečnost.

Konečně vyšli, staví se u mydláře, který s Máry (družkou Fanyncinou) už čeká, při jich příchodu se vzchopí, — a už se vedou dívky roztomile šaškující Dlouhou ulicí, kdežto tatínek a mydlář za nimi rozumují o povětrí.

Když přicházely k lékárně, naštemovala si Fany obličej tak líbezně, polo bolně, polo blaženě se usmívajíc — Fanyňko, že nemáš černější mantilu!

Provizor stál u dveří, za sklem se vyjímaje jako krásný malovaný obraz... taky se usmívá... Fanynce tluče srdéčko... Ona se po chvílce ohlédne a — držte ji! — vidí, jak za ní milý provizor potupně všechno od čela až k bradě natáhl, jako by měl celou hlavu z gumielastikum... Fanyňka tak strnula, že ani nemohla nic vtipného proti němu vyslovit, a štěstí, že jsou u divadla! Fanyňčin tatínek se poroučí a jde rovnou cestou do Koníčka; tam si koupí mázek a zahraje přitom v karty. —

Schody k pražskému divadlu, respektive ku galériím, jsou řebřík v dokonalejší formě. Rád bych, vlastně s hrůzou bych pohlížel na ubohé navštěvovatele divadla, jimžto zlým osudem toliko desetníku ponecháno, který na vyrazení v divadle vynaložiti mohou!... pohlížel, kdyby zaznělo prostorami Tháliina chrámu strašné slovo Hoří! Kudy by se dostali a jak brzy dolů, nevím. Snad by mohlo několik provazových řebříků k vypomožení v tom pádu přichystáno býti...

„Dobře, že jsme nahoře,“ libuje si mydlář, usedaje mezi Máry a Fany, „za jedno máme obtížnou cestu po schodech odbytu a za druhé se podívejte dolů do parteru, jak se to tam mačká.“

„Máte pravdu, pane,“ dí nato veselý student, jenž sedí vedle Fany a rád by se dal do řeči, „máte skutečně pravdu, dnes se může jako obyčejně u českého představení o parteru říci, že *přebral*.“

„Ovšem — já bych rád věděl, proč tu nešlechetnou muziku nevyklidí, zajisté by jim obecnstvo za to poděkovalo.“

„Ano, ano; neboť to je skutečná hrůza, slyšet ty jejich ‚ekosy a minety‘, jež rezavými tóny a kulhavým fidlováním nevinné sluchy rozrývají!“

Konečně po trapném čekání zazní zvonek, hudba utichne a opona se dříve zrádně vytáhla, než bylo sloužícímu rovnajícimu stolky a židle možno utéci za kulisy. Tak by tedy první podnět k smíchu, byť to bylo třeba v truchlohře, byl dán.

Hraje se.

Hned při první dojímavé scéně začne národ tlouci rukama o ruce, nohama a holemi o zem a hlasem o spisovatele nebo beneficienta.

Tu se musí přestat hrát, osoby jednající ať pohlížejí na sebe a na klonícího se miláčka obecnstva; štěstí, že ten někdy nezačne improvizovat nějaké slzami omočené slovo o svém vlastenectví, o svých skrovných silách — ale nepřekonaném snažení.

Jako každý člověk má i pan spisovatel, a to kvalitativně tlustějších nepřátel. Ti vezmou čtyry lože hodně vzadu a tam se dá dobře syčet, ba i jemně pískat, aniž by je kdo pozoroval. A pakli se větší obecnstvo přece proti jejich gustu pro kus rozhodlo, začnou z demonstrace proti spisovateli — volati Kolára, majíce snadnou výmluvu, že to miláček národu, a že tedy bylo shůry voláno. Ano oni ho volají, třeba ani roli neuměl..., ba třeba ani nehrál! Pan Kolár ale ví, že by to velmi snadno mohla býti pouhá ironie, a nechá je volat, on si je své slávy vědom a nepochybně myslí, že je publikum vurst.

Mezi akty se mně mimo toto koketování nejvíce líbí: „Hrušky, poroučejí, hrušky!“ „Pivo!“ „Preclíky!“ atd. Ještě tam scházejí: „Hadry prodají, staré sklo, kosti!“

Také bych se rád někoho zeptal, zdali jeden biletér nepostačí ukazovat místa a zdali by nemohl napověda na morální svou povinnost šetřiti hlasu a plíc upozorněn a jemu nařízeno býti, aby se toho držel. Nebo kdyby poměry divadelní paměti tak pamětihodné býti měly, aby se tiššímu napovídání nemohlo na ujmu souhry dáti místa, tu by se snad mohly objednat gumielastikové, od napovědy k uším každého jednotlivého herce se táhnoucí roury, které by se mohly, aby je nebylo vidět, omalovati barvou, v jaké se skvějí plameny pražského plynu. Roury tyto by měly dvojí užitek. Za jedno by obecnstvo neslyšelo nic a herci mnohem více než nyní a po druhé by neodříkával mnohdy jeden herec roli druhého, mysle, že nyní na něm řada mluvíti; neboť by musel napověda dobře vědět, kterou rourou má napovídati. Tím by se také předešlo časnějšímu a pozdějšímu vystupování jednajících osob, poněvadž by je suflér v pravý čas za tyto roury a spolu za uši přitáhnouti mohl.

Také by měly asi čtyry delší roury do parteru k uším pánů recenzentů jíti a zvláštní hlídač se ustanoviti, jenž by chvílkami těmito rourami volal: „Pane referente! Nechav mluvení a ohlížení dávejte pozor na kus a jeho představení, chcete-li zítra poctivou napsat kritiku.“

Novinkář

Čím jsou továrně na papír baby, které potřebné jí hadry a veteš po smetništích sbírají, tím jsou novinářské fabrice novinkáři; oni totiž snášejí redakcím hrubý materiál, z něhož se vyrobují místní zprávy.

Novinkář dle pohledu je člověk zcela obyčejný, poznáte jej ale snadno dle okulárů a pod nimi nestále kroužících očí, jakož i dle spěšného kroku jeho.

Novinkáře potkáte všude, on je všude. Jste-li v kavárně a důvěrně s přítelem hovoříte, — sedí novinkář naproti vám a natahuje uši, aby něco nového zaslechl, takže se často podobá jistému pro své dlouhaté uši pověstnému čtvernožci. Jdete-li po ulici a zastavíte se před čímkoliv, nakupí se v okamžiku hejno diváků kolem vás — a můžete se vsadit, že je mezi nimi i zvědavý novinkář. Jděte na procházku — i tam spatříte novinkáře.

Pozornosti jeho neujde ani to nejmenší. V pusté ulici spadne cihla se stavení — on, novinkář, to ví, a ví také, že by málem byla jistého obstárlého pána ta zpropadená cihla zabila, že jej ale jen poranila a že musel odvezen být ve fiakru do nemocnice, a doufá, že ta rána nebude nebezpečná.

Ptáte se, proč asi tolik lže? Inu, že to vynáší; novinkář totiž obdrží za každý řádek zprávy své jeden krejcar, pravím jeden krejcar ve stříbře — a tu mu ovšem musí na tom být záležino, tu nejjednodušší zprávu roztáhnout na skřipci svého vtípu co nejvíce. Ano, on by zprávou o psu, který mlékařce od vozíku utekl, popsal celý sloupec, kdyby nevěděl ze zkušenosti, jak se pod redaktorovou tužkou dlouhánské jeho články scvrkají na dva tři řádky, respektive celé zlatky ve dvou- a tříkrejcarák.

V tom peněžitém ohledu jsou pro něj nešťastné udalosti nejvýnosnější; tu se dá všelicos přidat a vyličít s obligátním mravním naučením. Novinkář je jako kalous, on vyvětrí každou mrtvolu; sotva někdo oči zavře — již to novinkář vyčenicchá — a často chodí, kdo v novinách již zemřel, posud živ a zdrav po Praze.

Chcete-li, aby se něco hodně rozhlásilo, povězte to na venku staré bábě a v hlavním městě novinkáři. Nedávno jsem před novinkářem prohodil, že by jistá ruská tragédie zasluhovala, aby se přeložila do češtiny; druhý den věděly již noviny, že ten a ten pro české divadlo vzdělal výtečnou ruskou tragédii X., která již v Německu veliké došla obliby, — a já, na mou čest — nemám posud přeloženou ani písmenu.

Není tomu dávno, co jsem viděl člověka s tlumokem uháněti Celetnou ulicí; za ním se hnalo množství uličníků a mezi nimi byl první novinkář s psací knížkou a tužkou v ruce. Druhého dne věděla celá

Praha, že policie pronásledovala jistého zloděje, který v hostinci tom a tom jistému cestujícímu ukradl věci v ceně 135 zlatých stř. A co to bylo? Onen domnělý zloděj byl cestující, který pospíchal na dostavník, aby nepřišel o zaplacené místo, poněvadž už byly 3/4 na 4. a dostavník právě v tu dobu odjíždí.

Takto povstávají takzvané novinářské pufy a takové jest oučinkování novinkářů.

DIBLÍK 1855, sv. I, str. 28—31, sv. II, str. 38—45, sv. III, str. 22—28,
sv. IV, str. 35—37

K Nerudou koncipované knize fejetonů *Menší cesty* tvoří dodatek dvě anonymní práce: první z nich, nepodepsaný fejeton *Žena Latinské země* (Hlas 1865), tragický příběh grizetky z Latinské čtvrti, je pojetím i stylem příbuzný Pařížským obrázkům. Jako Nerudův text ho otiskl již Miloslav Novotný ve svém vydání *Díla Jana Nerudy* (sv. XVIII, str. 219). Druhou prací je fejeton *Fantazie v plzeňském sklepe*, šifrovaný in c. -a. a otištěný v 1. čísle 1. ročníku *Plzeňských listů*. V edici svazku *Menší cesty* byl tento fejeton — parodie Hauffových *Fantazií* v brém-ském radničním sklípku — pouze zaznamenán jako neprokazatelný nerudovský text. Na základě dopisu Fr. Schwarzovi (Dopisy III, str. 21), časově spadajícího do období po 1. říjnu 1864, kdy byl fejeton otištěn, a naznačujícího Nerudovo spojení s redakcí plzeňských novin, jsme se rozhodli zařadit fejeton jako Nerudův text do tohoto svazku.

K řadě fejetonů o české společnosti tvoří doplňky především společenské a literární satiry shrnuté pod názvem *Dopisy jednoho blazírovaného Číňana* a otištěné v *Humoristických listech* II, 1859, č. 2, 3, 5 a 6, dále satira navazující na tento cyklus pod názvem *Turek z pražského mostu blazeovanému Číňanu* (*Humoristické listy* II, 1859, č. 7) a konečně článek *Schillerova slavnost v Hong-kongu* (*Humoristické listy* II, 1859, č. 8). Posledně uvedený článek připisoval Nerudovi již Jan Thon v glose Neruda o schillerovských slavnostech r. 1859 (*Čes. lit.* III, 1955, str. 87). Tento článek ovšem souvisí svou stylizací (dopis z Číny) s celým souborem článků výše uvedených. Kdežto Thon dokazoval Nerudovo autorství na základě stylistických a slovně významových příznaků, podařilo se editorovi tohoto svazku právě v člancích, které předcházely satirickému popisu schillerovské slavnosti a které dosud unikaly pozornosti nerudovských badatelů, objevit faktický odkaz, jenž bezpečně určuje Nerudovo autorství přinejmenším pro jeden z uvedených textů. Ve třetím pokračování *Dopisů blazírovaného Číňana* je totiž věta: „Já tančím tuze rád, třeba by mne byl jistý kmoťr proto ‚tančmistrem‘ pokřtil.“ — Ve vzpomínkovém článku *Rozmani-*

tosti o Adolfu Heydukovi (Zlatá Praha II, 1885 — otisk Literatura III, str. 209—221) Neruda v souvislosti se vzpomínkou na hodnocení své básnické prvotiny v českých literárních kruzích napsal: „Palacký byl řekl: ‚Vždyť je to prý tančímistr, ne básník!‘“ Domníváme se, že tento fakt stačí jako důkaz Nerudova autorství. — Z dalších šifrovaných textů zařazujeme do této skupiny dodatků cyklus fejetonů *Nedělní rozprávky pro nás* z Hlasu 1865, šifrované na konci úvodního fejetonu značkou J. H., kterou lze rozluštit jako iniciály Nerudova pseudonymu z padesátých let — Janko Hovora. Připsat tento fejeton Nerudovi lze ovšem také proto, že je koncipován jako seriál kritických výkladů o ctnostech a nectnostech českých paní a dívek (přičemž se nedáváme mást ani tím, že způsob podání je stylizován tak, jako by byl psán ženou, — ostatně na jednom místě autor porušil tuto stylizaci a píše jako muž!). Výše zmíněný aforistický ráz myšlenkových formulací, ironické zabarvení významů, sklon k paradoxu, užívání skutečných i fingovaných citátů a odkazů k významným osobnostem apod., to vše jsou stylistické rysy, které prozrazují nerudovskou fakturu. I pokud jde o obsah, zapadá tento seriál dobře do tehdejšího celkového zaměření Nerudovy fejetonistiky usilující o osvětu a výchovu české společnosti k modernímu měšťanskému životnímu stylu (srov. např. obdobně zaměřený cyklus *Některá kázání bez ohledu na výsledek*, který byl otištěn v Národních listech téhož roku a je v edici Spisů zařazen do řady *Česká společnost*. — Tematicky se k těmto dodatkům pojí i fejeton *Další práce* (Národní listy 1868), u něhož patrně omylem vypadla Nerudova šifra „trojúhelník“. Zařadili jsme sem i za života Nerudova ani v jeho sebraných spisech dosud neotištěný rukopisný fejeton „Odbyli jsme si svatý týden...“, jehož dataci provedl editor na základě věcných souvislostí textu (srov. *Dějiny a současnost*, 1962, č. 3).

Pro dokreslení politického profilu Nerudova by mohly posloužit texty z Fričova časopisu *Blaník*, vydávaného na sklonku roku 1867 v Berlíně. Jde o článek *Již je čas!* a o text *Slovičko o šosácích*; oba jsou šifrovány značkou N. Druhý text je koncipován jako dopis a v záhlaví opatřen datací „Z Čech, v den svatého Mikuláše“. Že jde s největší pravděpodobností o texty Nerudovy, naznačuje šifra, k jejímuž rozluštění přispívá zpráva policejního důvěrníka z prosince 1867 (s. d., č. 4965/P. P., PP 1863—69, 12/2/29, SÚA), na kterou upozorňuje I. Pfaff ve své studii *Jan Neruda a české demokratické hnutí v letech šedesátých* (NČSAV 1963, str. 88, pozn. 10), o tom, že Neruda poslal na sklonku roku 1867 Fričovi blíže neurčené příspěvky pro *Blaník*. S největší pravděpodobností šlo o dopisy z Prahy rázu podobného, jaký má text *Slovičko o šosácích*. Není ovšem vyloučeno, že J. V. Frič

do těchto textů redakčně zasahoval (v tomto směru lze o takových zásazích uvažovat, zejména pokud jde o text článku Již je čas!).

Při této příležitosti je třeba upozornit na fakt, že v Blaníku vedle těchto šifrovaných textů se vyskytují ještě další, z nichž zejména dopis otištěný ve veřejné hovorně Blaníku 20. listopadu 1867 (č. 4, str. 36), v němž se líčí scénka z čítárny českých časopisů, připomíná stylově i myšlenkově Nerudovu kritiku českého oportunistu ve vztahu k Němcům. Vedle tohoto textu se v Blaníku č. 5 objevil ještě nepodepsaný dopis z Prahy, obsahově souvisící s článkem Již je čas! (oba vyznívají jako výzva, aby český národ politicky spoléhal na své vlastní síly, a jako varování před orientací české politiky na zahraniční opory. To bylo stanovisko sice aktuální, ale v Čechách nepopulární, protože oponovalo chystané manifestační výpravě českých politiků do Moskvy). Vzhledem k rozvětveným stykům Fričovým s Čechami zachováváme však vůči všem těmto textům opatrnou rezervu a otiskujeme šifrované texty pouze zde v ediční poznámce.

Již je čas!

Z Blaníka volá hlas: Již je čas! Politický horizont jest nad námi zatemněn, děsná valí se po něm mračna, v dáli temně již rachotí hrom a časem zasvítí blesky brzkou bouří ohlašující. Budeť to doba krutá, rozhodná. Karta Evropy má být stůj co stůj změněna, a aby změny té se důkladným a jistým způsobem docílilo, brousí se již s chvatem úžasným meče na východě i na západě, na severu i na jihu, jakoby o závod lijí se obrovská děla, s geniálností podivuhodnou vymýšlejí se nové a nové, vždy záhubněji působící stroje válečné, vojska stojí pohotově. Do nového roku zastavil se ovšem blížící se mrak — ne však nadlouho. Vbrzku snad rozhodovati se bude o budoucí blaženosti či bídě Evropy. Kdož pronikne závojem, za nímž se skrývá budoucnost?!

I nad naší milou vlastí visí černá mračna, v nichž národu našemu buď zkáza, neb okrání, uvolnění a vzkříšení kyne.

Doba ta bude veliká, rozhodná. Nechť nezastihne nás nepřipravených!

Poměry říše jsou dosud neuspořádány a v nekřesťanském zmatku; základy její jsou mocně otřeseny obrovskými ranami z let 1859 a 1866, národové nespokojeni, bída, nouze, nespokojenost materiální i duševní bankrotářství bují co divoké bodláčí — jediné to ovoce „blahodárného“ pro říši působení jistých excelencí, jichž jména jsou nám příliš ohnivým, žhavým písmem v duše vepsána, než abychom tak snadno na ně zapomenout mohli. Kdo ručí nám za to, že v bouřích, jež nad Evropou se stahují, vyjde národ náš a právo jeho bez pohromy?

Pozor, buďme na všechno připraveni!

Na koho máme se spolehnout? V koho důvěřovat? —

Vzpomeňme sobě jen, *kdo* nám pomohl, když černé hroby osudné Bílé hory byly by pohřbily národ náš téměř úplně? Květ pro vlast a národ svůj vřele cítící šlechty české hynul mečem katovým na popravištích, inteligence česká, mužové osvícení — chlouba národa —, hynula buď v žalářích, aneb ve vyhnanství — v cizině. Kdo vzpomněl na nás tenkrát? — Po třicet dlouhých let drancovaly, pálily, prznily, vraždily a ničily v obcích českých roty cizích žoldnérů, kteří usazovali se pak na statcích vyhnané, upoutané a povražděné chlouby národa českého. Všude vládla bída, všude zármutek, všude zbraní ryk; nad krásnou vlastí naší visel mrak dýmu, z nescíslných spálenišť se valícího, a k nebi dorážel stenot mučených — —. Kdo nás tenkrát uslyšel? — Ani nebe neslyšelo.

Kdo vzpomněl sobě na nás, když po dvě stě let k smrti štván byl národ náš, když rakev byla přichystána a hrobaři již připraveni? Kdo staral se o nás, když syn český nesměl vzdělávat se v jazyku, v němž psávali a mluvili slavní jeho otcové a jemuž matička jej naučila? Kdo pamatoval na nás, když v porobě duševní i materiální úpěl lid český, když pracováno k tomu, aby národ náš byl národem hélótů? — A kdo pomáhá nám nyní v osudném boji? —

Vlastní silou jsme se opět povznesli z nectné mdloby k životu čilejšímu a svěžejšímu, vlastní silou naší odletělo víko z rakve, do níž nás klásti chtěli, z našeho středu vzešli — proroci, kteří zahřímali v duši zatemnělého lidu, kteří lili světlo a život v mysl naši, kteří probudili zapomenutý národ opět ze spánku trapného a nectného. Naším vlastním přičiněním vztýčil se opět královský náš lev a koruna svatováclavská zazářila opět leskem kouzelným.

Nuže, nespolehejme se na žádné sliby, nevěřme nikomu, poněvadž nikdo se dosud neosvědčil býti hodným naší důvěry, věřme jen sami sobě, pracujme všemi silami a vytrvale k tomu, aby národ náš materiálně i duševně zmohútněl, aby bouře nezastihla nás nepřipravených, stůjme pevně a nezvratně na právech svých a spolehejme, že idea pravdy a práva zvítěziti musí.

Doba tak vážná, jako jest nynější, kdež bída a nevole pocitem jsou miliónův, kdež nejistota povšechná tísní a znepokojuje obecné mínění, kdež politický život národův v říši rakousko-maďarské vážne překážkami jim strojenými: doba ta nedovoluje nám mluvíti o společném úkolu nás všech pouze všeobecnými snad frázemi, nýbrž nutně toho vyžaduje, abychom beze strachu a všelikých ohledů *pravdu* zjevili úplně a poctivě, dle pravdy pak *jednali* co poctiví synové národa českého.

Řekne snad někdo, že málo platno slepým ukazovati obrazy a hlu-

chým kázati, že nepomohou slova neslyšená a články nečtené. Uznáváme ovšem, že mnohé hlasy volajících na poušti u nás už zavály větrem, že mnoho důležitých pravd už utonulo v proudu časovém, aniž by si jich kdo všimal, — ale uznáváme též, že byť i první rána nerozrazila kámen, přece aspoň některé jiskry vyloudí, jež v nezpítomných ještě myslích se uchytí. Kupředu, stále jen kupředu! Z Blánika volá hlas: Již je čas!

Duch smělý a bystrý, který překáží všedním lidem v líné pohodlnosti, duch svobodný, který ni vpravo, ni vlevo se neohlížeje přímo kupředu kráčí, duch takový byl odjakživa stíhán a osočován. Ti, kteří přímo zničit jej nemohli, podezřívají ho a vrhali po něm blátem, když poctivou zbraní jej postihnout nedovedli. Tak dělo a děje se všude tam, kde ni nejmenších není příčin plýtvati duchem svatým, který lidskou silou divy vykonává. Byl by již čas svrchovaný přijít konečně k rozumu, kdy sil všech napnout třeba, abychom neutonuli.

Vyřkněte slovo „rozhodné“, a tisíc moudrých paruk zjeví se nevýslovnou úzkostí a hrůzou, jako by anděl Páně zčistajasna den soudný svolával. Každý boj, každá vzpoura proti jsoucímu pořádku, každý boj proti myšlénkám a soustavám, které se přežily, každý takový zápas zvou jim tak strašným slovem „revoluce“, a podstata její přec pracuje a vítězí v středu společnosti lidské a často jí valná většina všedních lidí ani nepozoruje.

Zkoumajíce dějiny všech národů, dějiny světa, vidíme ten veliký zápas, který zprvu nepoznán, jakoby probuzení čekaje, dřímal, ale čím dále tím více rostl a se tužil, až konečně veškerou mocí svou se vztýčiv samočinně vystoupil.

Tak povstávaly doby či epochy v historii a s každou takovou dobou počaly nové boje a nové myšlenky se rodily. Heslem naší doby jest: Svoboda!

Jaký to svět myšlének vězí v tom slovu! Jak mocně bije srdce při zvuku slova tohoto! Jak volně si oddechne, jako by zavál větérek jarní, jako by objalo nás jitro svěží po trapné, trudné noci! Cítíme se co mužové. Skloněná hlava se vztýčí. Oko hledí volně a směle do světa.

Svoboda dovede nás ku spáse a míru, k míru národa důstojnému. Osvítla národy a silou blesku rozechvěla srdce lidské. Vzbudil se národ, prozřel a oživnul. Zná již nyní svou moc. Zná již, že vůle jeho platí na zemi co nejvyšší zákon. Nový život nastal a tys zasněvila život ten, spásonosná touhu po svobodě!

„Toť patetické hárání!“ Myslíte? Ovšem, patetické. Avšak nikde není patos s větším právem jako zde. Avšak dlužno nám věděti, co znamená boj o svobodu, co si pod svobodou myslíme. Řinčení zbraně, sténání raněných, zoufalý zápas bojovníků, proudy krve, dýky, jed

a šibenice, to je stafáže obrazu, jaký šosákům na mysli tane, kteří v každém hbitějším pohnutí přenáhlenost a v každém odhodlanějším skutku rušení plánů prozřetelnosti vidí. Zápas národa však není žádnou pouliční rvačkou, žádnou vzpourou proti právu a lidskosti.

Běda národu, který klesnuv a přišed o svůj dřívější život politický, zoufá nad sebou. Národ takový všude a vždycky bývá poroby vinen sám, ano sám, a nikoli kdos jiný, neboť kdyby skutečně chtěl žít, uměl by se bránit. Zná přítomnost leda jako zvíře nebo rostlina, a proto nepohlíží ani v minulost, ani v budoucnost vlastní, až konečně stane se obou neschopným a národně odumřelým.

Větší hanbou jest ovšem, pozbyde-li národ své národnosti, nežli své svobody politické.

Svoboda se dá opět vydobýti, národnost málokdy, ba nikdy víc. Avšak pro znovuvzkříšení národa dlužno vymáhati svobody politické, samostatnosti.

A doba ta nastala, z Blaníka ozývá se hlas: Již je čas!

N.

BLANÍK 1868, I. čtvrtletí, č. 8, str. 67–68

Slovíčko o šosácích

Z Čech, v den svatého Mikuláše.

Historie uzná zajisté — a musí uznat, že národ náš v boji za práva svá politická zvláště za dob posledních osvědčil se co nejmohutněji, podav světu, zvláště pak odpůrcům svým, nezvratný důkaz, že není více hříčkou, s níž by si leckdo libovolně zahrátí mohl, že není více hmotou voskovou, kteráž by se právě tak snadno dala přizpůsobit a ku zdi přitlačit, jak by si kdo přál! — Není však na tom dosti.

Nemámeť dosud takové *národní hrdosti*, jakáž státi se musí v nastávajícím boji za svobodu naším štítem skálopevným. Ještě u nás bujně a kypře je rozvětveno *šosáctvo*, to bodláčí v sadě života národního! Ještě dusí neřest ta mladistvý peň svobody u volném vývoji. Šosáctví mrzké a nehodné překáží u nás dosud všemu velikému, všemu vznešenému, samo nemajíc o ničem, což veliké a vznešené jest, hrubě ani ponětí. Slávy jiných šosáctvo nesnese, samo jenom potupy a odkopnutí jsouc hodno, ba ni slávy vlasti, slávy soukmenovců a svého národa nesnese, sláva jest mu pouhým hlaholem, jemuž nerozumí.

Bohužel že nám jest se přiznati, že v samé matičce Praze nalezá tolik pudy. Že dosud národnost a svoboda se u nás neujala tak, jakž by třeba bylo v národu, jenž kdysi v boji svém za volnost, rovnost a bratrství celou Evropu hrůzou naplňoval, že se to dosud nestalo, tím

vinno jest, že nezlomena, nezdrvena ještě navždy jedovatá hydra šosáctví.

Prohledněmež si jen tak některý exemplář českého šosáka! Zdaleka uhlídáš šalamounsky moudrou tvář, vážný krok — však promluv s ním jen, a přesvědčíš se o prázdné kotrbě. Bude ti padat do řeči vážným hm, hm!, tak, tak!, bude příkyvovat hlavou, jako by nějaký úsudek pronést chtěl, zůstane ale při tom kývání a toť konečně učiní ještě lépe, než aby promluvil. Jdi za ním do hospody; tam při korbeli se sousedy rozmlouvá o politice a vlastenci, — řekni mu ale jen, aby přispěl na některé národní podniknutí, tu spíše dá si koleno vrtat, než aby krejcaru dal, a naopak přiveď mu jen pana okresního anebo některého z jeho „představených“, a přesvědčíš se, že právě tak ohnivě, jak mluvil dříve proti zákonům, bude nyní plazivě ruku líbat a němčinu drmolit, jako dříve vlastenčil. Takový šosák mluví právě s takovou nadšeností a vážností o pytlí bramborů jako o zřaru obce, s takovou lhostejností o blahu vlasti jako o povětrí. Mluv s ním, co chceš, on ti ke všemu přisvědčí, bude s tebou hlásat slávu vlasti, bude mluvit o svobodě a o právech lidu, — chtěj ale na něm, aby slova svá skutkem osvědčil, tu nejenže sebou ani nehne, nýbrž i třeba přímo při první nehodě i proti tobě se obrátí a bude proti tobě pracovat a udá tě ještě za svůdce a buřiče. Opovrhuj šosákem, jeho se to netkne, kdyby mu celý svět lál a klnul, on si toho nevšimne, cti ho anebo ho nenávid, jemu je to lhostejno, jen když je kapsa věčně plná. Svět? — Co mu je do světa, jeho svět je v jeho krámu, do brázd polí zaorává lásku k vlasti; jeho sláva v plném měšci a v tučném břichu; jeho nečest, kdyby se nemohl více vypínat nad souseda svého anebo kdyby někdo líp hrál šestadvacet nežli on! — Do takové propasti, do takové záhuby mravní síly nás přivedlo dvoustoleté otroctví! Kdož by v nynějších šosácích, každému svobodnějšímu ruchu překážejících, v duševním i hmotném jařmu si hnusné libujících, poznal syny oněch slavných reků českých, kteří za svobodu hrdě umírali?! Hanba! Hanba!

Hle, že není dílo ještě dokonáno! Hle, jak nedostatečně jsme připraveni k nejbližší příští osudné době!

Neochabujme tedy v práci, snažme se k tomu úsilovně, aby prostý lid náš poznal, že hrdým smí být, kdož Čechem sluje, jestiť synem předkův slavných.

Lid náš musí porozumět vznešené idey, jež se mu hlásají, aby nebyl tupým, když rozplameniti se má. K tomu hledme, aby vzdělanost a láska k ideám vznešeným vnikla u nás do všech vrstev a přestala být *pouhou frází*, a pak, bohdá, že dovedeme bleskem osvícenosti zničit ty vetché budovy blbého šosáctva, i poslední pouta puknou, a nad vlastí naší vznese se opět mohutně duch český, duch slavný, jako

býval druhdy, když v luzích českých vládla láska k vlasti, obětovnost pro věci národní, rovnost a svoboda politická, náboženská i občanská. Hle, jak krásný konečný cíl náš a jak daleká ještě k němu cesta.

Chutě tedy nohu v krok! —

N.

BLANÍK 1868, 1. čtvrtletí. č. 8, str. 72 (rubrika Dopisy z domova i ciziny)

[Vysvětlivky k článku Již je čas:

Karta Evropy má být stůj co stůj změněna — Německo sjednocující se státně pod vedením Pruska počalo ve druhé polovině šedesátých let usilovat o vedoucí úlohu na evropském kontinentě, což vyvolávalo politické napětí mezi Rakouskem, Ruskem a Francií;

ranami z let 1859 a 1866 — vojenské porážky Rakouska v boji o državy v severní Itálii a ve válce s Pruskem;

působení jistých excelencí — patrně Friedrich Ferdinand Beust (1809 až 1886), od r. 1866 rak. ministr zahraničí, politický protivník slovan-
ských národností v Rakousku.]

Na závěr ediční poznámky k této skupině dodatků otiskujeme dokument, jehož text považuje editor tohoto svazku za důležitý nejen z hlediska historicky společenského, ale i literárního, neboť dokresluje profil Nerudy publicisty, a jenž tedy zaslouží, aby byl v Nerudových spisech publikován. Je to koncept řeči před zemským soudem ve při s časopisem Pokrok. Originál tvoří jedenáct listů foliového formátu, na nichž je koncept souvislé řeči proložen odkazy a příležitostnými poznámkami, jakož i záznamy k chystanému soudnímu jednání (otázky svědkům apod.). Protože poznámky — jakkoliv jsou nesouvislé a mnohdy se i opakují — jsou závažné pro pochopení celé situace a pozadí sporu, uvádíme je v plném znění, i když souvislost projevu je tím narušena.

Řeč před zemským soudem ve při s časopisem Pokrok

17. V. 1871

Sl. p., sl. s.!

Nejsem řečník a poprvé v životě toho lituju. Nakupena zde taková halda výčitek bez dokladu, takové množství lichého tvrzení bez důkazů, že těžko mně probrat se tou spoustou, — napsat bych to dovedl, říct to snad nedovedu. Avšak pravda je prý již výmluvna o sobě, spoléhám se tedy na výmluvnost pravdy.

O co se zde jedná, je známo. Jedná se o to, že jsem byl uražen na cti a že mne urazil orgán J. S. Skrejšovského proto, že mne měl v podezření, že jsem byl nebo že jsem posud dopisovatelem do MR.

Také je znám obsah „Intimních listů“ tam uveřejňovaných, Pokrok postaral se o to, aby vešel obsah ten v známost všeobecnou. Nejsem povolán, abych zde ⟨ch⟩ bránil MR, nemám ⟨z⟩ nejmenší chutě k tomu, nemám toho také potřebu a bylo by to zcela zde od místa. Ublíženo-li tam národu, cítil jsem to s celým národem, ba snad víc než mnohý jednotlivec jiný. Bylo-li ublíženo ⟨přednímu⟩ nejzasloužilšímu muži ⟨a nejjasnější hlavě⟩ českého národa, dotklo se mne to zajisté jako jiných — vždyť dopisovatel do MR ⟨nazval⟩ pojmenoval i mne za to, že jsem nazval kdys spisy Palackého „biblí národa“, „svatou knihou naší“, zajisté nepřiliš lichotivým slovem Querkopf. ⟨Ublíženo-li⟩ Dotknuto-li tam ale mnohých poměrů soukromých, může mně být tím méně do toho, že nikdy nebylo spisovatelským mým zvykem tahat takové poměry do veřejnosti, — kdo sledoval mou nyní již patnáctiletou činnost veřejnou, hlavně žurnalistickou, dá mně zajisté o tom plné svědectví. Mohl jsem to činit ve fejetonech svých, kdy jsem chtěl, a neučinil jsem toho nikdy — čeho jsem tak dlouho v Praze nečinil, s tím bych byl zajisté nezačal jinde, zvláště ne ve Vídni. Byly-li ale drchány tam osobnosti jiné, — co mně má být do toho? Proč se nebránily proti MR pro urážky na cti, jako já se bráním proti Pokroku?

Například také p. Klaudy měl dnešní příležitost za vhodnou, aby promluvil o tom, že i jemu MR ublížila. Já žaluju, že se mé cti ublížilo v P., a on na to dokazuje, že se jeho cti ublížilo v MR. Copak je mé cti do jeho cti? Urazila-li ho MR, proč ji nežaloval, jako já žaluju P.? Tolik mu mohu říci, že bych nebyl strpěl, aby MR řekla to o mně, co řekla o něm. Zde, na tomto opravdovém místě, nejedná se o čest ani p. Klaudyho, ani někoho jiného *mimo mne*, zde se nepotřebuje nikdo bránit proti MR, zde se jedná o čest *mou* a velmi nemístné je, uvádí-li p. Kl. pořád osoby jiné a také sebe.

Již jsem podotknul, jaký byl můj poměr k MR *co poměr čtenáře*. Kdo chtěl, mohl můj úsudek slyšet stokrát soukromě, ale také veřejně jsem ⟨to⟩ jej řekl. Vyslovil jsem se o MR veřejně náhodou týž den, kdy P. vystoupil u veřejnosti s tvrzením, že já jsem dopisovatelem do MR. Bylo to dne 21. května, kdy jsem ve fejetonu NL napsal:.....

Pánové, to jsem napsal z *plného* svého přesvědčení. Pánové, nemám čestných diplomů, nebyl jsem nikdy měšťanostou, poslancem, předsedou, výborem, nemám ze svého veřejného ⟨postavení⟩ působení žádných hodností ⟨a žádných peněz⟩ — o penězích ani nemluví —, mám jen své pracně a vzdor vši tak často prajedovaté opozici vydobyté jméno a vědomí, že jsem vždy jednal, psal a mluvil jen dle svého přesvědčení. To je mým jediným jměním (Veřejnost bohyní: *usuwka tužkou*). Řeknu-li u veřejnosti a ve vši možné opravdovosti: to a to je

mým přesvědčením, jsem ihned hotov také pro pravdu tu podstoupit oběť ať již jakoukoli — třeba zemřít. Smutné je a je to důkazem, jak daleko jist^áí <strana> lidé rozšířili již znemravnělost v našem národu, že i na takové přesvědčení se <smí> smělo sáhnout s nadějí na beztrestnost a že lze podezřívát člověka a říci o něm: On tropí filutářství i s přesvědčením svým nejsvětějším! Lež <je> byla nyní v české veřejnosti v takém boji s pravdou, kdyby byla zvítězila, byli jsme hotovi i se vsí nadějí na českou budoucnost.

Avšak přikročme k věci. IL tedy vycházely, a náhle si vzpomněl P. otiskovat z nich věci, které se mu zvláště líbily nebo do jeho nečistého krámu právě hodily.

Urážky v Pokroku obsažené
Začali dnem 4. dubna, hned pod titulem „literárních jidášů“. Nevěděl jsem ještě, žij jako všech jedenáct, umřeš třeba — (*celá věta připsána tužkou*). Takto ještě bez dalších nadávek.

5. dubna: hádali na důvěrného „románopisce“. Také ještě 13. dubna, historie s Pospíšilem. Také ještě 15. dubna, skromnost. Také Tůmu dne 13. dubna. „Břichoslavu Bablonském“.

6. dubna už: „sešundění pamfletáři“, *mizerná chátka*, čeládka.

8. dubna: „chátka“, „*nestydatá chasa*“.

9. dubna: „*nestydatost*“, „bandita“, „žamputář“.

13. dubna: „*nestydatá chasa*“, „*zjednaní banditů*“.

14. dubna: „uličník“.

15. dubna: mravní zpustlost těch „zákeřníků“, „bídne kejkle“, „podlost“, „ničemové“.

16. dubna: „zbabělí anonymové“, „banda“, „*mizerní lumpové*“.

14. května v neděli <nečit.> v lokálce a fejetonu stran afiš. Avšak již druhého dne. *A co řekli: Že tedy vše to se vztahuje ke mně, že jsem — ut supra.* <A nyní> opět tvrzení místo důkazů.

Pánové, přiznávám se, že když jsem četl: J. N. je dopisovatelem do MR, že jsem hmatal po sobě, jsem-li já skutečně ten J. N. Nebyl jsem jakživ a ani na jedinou sekundu v žádném spojení s MR, neměl jsem s ní ani oustně, ani písemně, ani v dopisech, ani po telegrafu jakživ co dělat, a nyní najednou i tu, že jsem já pražským původcem vídeňských IL, že atd. Ani o mák bych se byl nepodivil víc, kdybych byl četl najednou, že jsem já to vlastně byl, který prohrál bitvu na Bílé hoře. Ovšem jsem se brzy vzpamatoval — člověk zná ty české poměry a ty české osobnosti jisté, tyto bohužel až příliš dobře. Vždyť jsem měl co dělat s <p.> J. S. Skrejšovským. Intimus dorážel v MR jen což na J. S. Skrejšovského. J. S. S. se svíjel, místo aby byl vyvracel, nadával, ale Intimus uměl nadávat ještě víc, S. našel svého mistra. Zároveň byl v boji s poctivostí mladoč. Bylť totiž zařídil zvláštní šlachtatu na

〈poctivost tu〉 členy Národních listů, jednoho dne pravil o jednom, že —, druhého dne o druhém, že —, atd. Patrně J. S. S. nesmírně dopalovalo, že jsou ještě poctiví lidé v Čechách, on řádl jako gilotinou, už byl konec světa zcela blízky — totiž už by byl nezbyl žádný jiný poctivec na světě než J. S. S. a svět by byl nad tím zbytkem puknul smíchy. Snad by byl ovšem pámbůh pak z toho zbytku stvořil zas svět nový, 〈vždyť〉 on to umí — Ještě jsem tak zbýval z red. NL jediný já k popravě. Byl jsem nepohodlný — — Hodil tedy celé straně na krk celou MR mladočeské straně, dal mladočechům jmeno jidášů — jednou ho totiž Poláci tak pojmenovali, od té doby ho to mrzelo — 〈Důkaz〉 a mně původcovství přiřknul. Že umím německy psát — že to musím být obrovské přesvědčení, a že nemohu jít k soudu — ale já šel k soudu. Jindy už také bez důvodu. *Tímův fejeton* 3. června a P. 4. Semper aliquid.

Já šel k soudu (nebyl bych šel: *vsuvka tužkou*) a čekal jsem na důkazy. Skr. listy neodvolaly, nechaly plížit se pomluvu po celé čtyry měsíce. Ano někdy i pomáhaly. (N) Lecjakými noticemi, že nastoupnou důkaz pravdy — už nynější, ano i celým fejetonem —

Je to hloupé, ale —

K porovnání fejetonů

Mají mne za hloupého: chválit sebe, psát totéž zas tam!

a národu vynadat a zase sebe trhat.

Pití kořalky. Že ničeho více nepotřebuji. „Literarischer Wurzelsepp“, „Zitatenhans“, který se roztahuje v přízemí orgánu mladočeského.

〈Nečeská Politika〉

〈Osobní skandály〉

〈Ze Schickových〉

Můj fejeton byl 4. února — MR 13. ú. Nebyl bych čekal. MR cituje dle překladu Tagesbote.

A konečně — osoby! Ale zdali něco proti národu!

Proč ne nepodobnost? Zdenko Kolowrat-Krakovský MR 32/24. říjen. Zas proti sobě. Konec.

Jeřábek, jehož jsem chválil, byl tam 37. strašně trhán, jakž Pokrok cituje od 12. dubna. Zas proti sobě. Poděkoval bych se za spolupracovnictví.

Palackého já „〈b〉 národní bible českého národa“. Vídeňák mně za to „potřeštěná hlava“. P. od 12. dubna.

Že jsem zalezl za první řadu při polemice stran Pflugrova článku. Čekal jsem pořád na ty důkazy, jež mně měli dát před soudem, teď stojíme před soudem — ale důkazy 〈utekly〉, že jsem spoluprac. IL, že jsem proto banditou atd., 〈utekly ty důkazy〉 ty důkazy utekly!

Opět jen tvrzení

P. dr. Kl. dokázal zde nesmírně mnoho, že myslil si, dokáže-li vůbec něčeho, bude se myslet, že jsem dokázal *všechno*, a dokazoval tedy, že — ale nedokázal, že jsem já tam psal jen jedinou řádku, ano jediné slovo.
<Co měli dokázat>

(*Na rubu téhož listu v pravém horním rohu označeném V:*)

Co na Skrejš.

Oplata. Jeden druhému se znamenitě vyrovnal.

Poláci mu řekli jidášů. (*Celé tužkou.*)

Místo, aby byl vyvracel, nadával.

Kdy přišlo č. I.

Myšlenka se líbila, *jinde*, avšak forma, a kdyby tato se nebyla ještě horšila, jižjiž — (*U slova forma kolmá čára a nádepsáno:*) Čítal, ale nedočítal.

Záleželo mně také na tom, zvědít pak. Bylo podezření. Nevěděl, v listopadu měl velmi silné podezření, <když> [...]

Do toho přišlo, že žádal, zaminkuje Salonblatt a W.

Slíbil, <ale> zda písemně či ústně, ale nesplnil. Každý program má [...] Nikdy neobdržel vůbec do žádného časopisu aniž k ničemu jinému jediné řádky.

Také letos — zvlášť proto, že od března — divadlo, ale zas neřekl, že pro R. Opět nic, ač upomínán.

Co oni si dovolili — já ne! Zvědavost, ne policajstství. (*Obě věty připsány tužkou.*)

Záležitost divadelní? Třířádková n? Podobnosti jsou z mého vůkolí, pomáhači.

Působil jsem i proti. Soukromé odsuzování kdo slyšet chtěl.

Veřejné týž den. (*Obě věty škrtnuty tužkou.*)

Že píše Kl. do Moravy, soudili <nečit.> z mé známosti se Šemberou. Depeše 14/4, aby poslal pas.

19/7 Na Bresinu

<Vybrali si právě mne. Semper aliquid haeret. Měli to v oblibě.>

<Tůmův fejeton 13. d.>

<Hmatal jsem po sobě>

List, proč musil z listopadu.

Byl-li adresován na R.

Když se něco chce, také se obyčejně něco slíbí.

Oni jej mají už od listopadu. <Dáv> Proč měli [...]

Od té doby dávali pozor. Nastrkovali jiné. Kdybych byl něco, jistě by oni.

Otázky k B.

Říkal o příspěvky pro R.?

A pro co? (Dostals vůbec něco? *Připsáno tužkou.*)

Pro co stran divadla?

Obdržel tento list? Prosím, aby se ukázal.

Řekl jsi někdy V., že?

Jak vysvětlujete podobnost fejtonů s dopisy.

Co měli dokázat — citát z P.

Dopisy: Šembera

Kl. do Moravy.

Herzog.

Tuchhart.

Fautz, Breitenberger.

Vejvoda.

Jak dlouho jste ve Vídni?

Byl jste někdy zaměstnán u Pr.?

Odkud víte, že ode mne přicházejí?

Odkud znáte můj rukopis?

Kdo vám řekl, že *můj*? A *kde*? A *kdy*? Kdo byl ještě při tom?

Zde je nějaké osvědčení.

Fautz. Breitenberger.

Depeše.

Vyjádření.

Úřední.

Šemberovo.

Tuchhart.

Herzog.

Znalci. Kučera. Stylizace Klauudyho.

Čest — nezhazujte jí.

(Na rubu X. listu:)

Otázky k svědkům, a) mým

b) jejich.

Srovnání mých fejtonů s dopisy.

Vybrání, co tam na Skr. a na Kl.

Nadávky čtyrnedělní.

Závěreční řeč. Nejsem. Jedná se zde. Nejsem povolán, abych ji chránil, nemám také nejmenší chuť k tomu.

Politické. (*Tužkou připsáno:*) Ublíženo-li národu, odsuzuji to, ublíženo-li [...]

Osobní.

Jak sám o Revui smýšlím. NL 21. kv.

Měli to v oblibě (fejton Tůmův). Pokrok 4. června.

Čtyrnedělní nadávky. Konečně. Že před soudem. Nerád.

Důkazy. List. Obsah jeho. Mluví pořád. Výtečnictví. (*Tužkou připsáno:*

Že Kl. do Moravy. Šembera. Svědkové.)

Fejetony

Co měli dokázat (citát z Pokroku)

Dopisy,

depeše,

že se otiskuje.

Za hloupého.

„Žij jako všech 11 apoštolů, snadno se ti stane, že umřeš jako ten dvanáctý.“

Schiller o vědě: „Jednomu je vznešenou bohyní, druhému kravou, která mne opatřuje máslem.“

Otázky:

H. Bei Ihnen erscheint d. MR. Dieses Blatt brachte Artikel, die Intime Briefe aus Prag überschrieben waren. Der Pokrok nun, e. Prager Blatt, gab an, *ich* sei der Verfasser dieser Artikel.

a) Habe ich überhaupt mit Ihnen persönlich oder schriftlich oder per Telegraph etwas zu tun gehabt? Kannten Sie mich? Habe ich je ein einziges Wort für die Montagsrevue geschrieben oder speziell mit den Intimen Briefen in Verbindung gestanden?

b) Kamen je Korrespondenzen oder vielleicht Depechen von mir an d. MR?

c) Sie erhielten aus Prag e. Telegramm d. dto 6. November. Es lautete — — und war unterschrieben Intimus. Wer war dieser? (*Soll Zeuge dableiben?*)

d) Erkennen Sie diesen mit der Stampiglie Adm. d. MR versehenen Brief als d. Handschrift Ihres Herrn Bruders, der Adm. ist, an und bestätigen Sie d. Inhalt selbst auch?

e) In demselben Sinne, in welchem Sie, H. Redacteur, jetzt sprechen, kam mir durch K. Š. e. Brief zu, unterzeichnet von Ihnen und dem Verleger, Schriftsteller Herrn M. Klapp. Bestätigen Sie, daß es d. Unterschrift d. Herrn Klapp ist?

f) D. Erklärung d. Herrn Faktoren Moll, Zehetgruber und des Druckleiters Tuchhardt ist d. Passus ((Sie mußten also mein Manuskript kennen — kennen Sie es?

Tuchhardt. Sie gaben d. Erklärung als — Ist es wahr? Sind die Aussagen d. Setzer, speziell d. Vejvoda unterfertigt von ihm selbst?

Za těmito desíti archy je připojen ještě jeden, označený (VI) a celý škrtnutý tužkou; je to koncept pasáže uvedené na listu II a III. Protože tento koncept osvětluje ještě blíže některé podrobnosti jednání, reprodukuje ho rovněž:

Odp. na Kl.

Výtečnictví: Je příliš patrné, co tím chce. Má dokazovat, že já, J. N., jsem —, dokazuje, že on, dr. Kl., je *výtečníkem*. Myslí si, dokážu-li vůbec něco, bude se snad alespoň někomu zdát, že jsem dokázal všechno. Začal tedy s tím, co je u nás nejjednodušší, — výtečníkem. Copak je nám zde do jeho —

Já <dokazuju> žaluju, že se mé cti ublížilo v Pokroku, a on na to dokazuje, že se jeho cti ublížilo v MR. Copak je mé cti do jeho cti? Urazila-li ho MR, proč ji nežaloval, jako já žaluju Pokrok?

(*Dále tužkou:*)

U tohoto soudu nejedná se o <to> čest p. Klaudyho, zde se nepotřebuje bránit ani proti MR, ani proti jinému, zde se jedná o čest mou a velmi nemístné je, uvádí-li p. Klaudy toto pořádkem. Co je nám zde do toho.

Nemám diplomů, nebyl měšťanostou, poslancem, přednostou, výborem, nemám ze svého veřejného působení žádných hodností a žádných peněz, mám jen své a vzdor vši tak často prajedovaté opozici dobyté pracně literární jméno a vědomí, že jsem vždy jednal, psal a mluvil jen dle svého přesvědčení. Toto jediným jménem. Řeknu-li u veřejnosti a ve vši mužské opravdovosti, to a to je mým přesvědčením, pak jsem také hotov <vzít hned jed> na pravdu tu přísáhat a pro ni třeba zemřít. Mně je veřejnost česká bohyní, <ne> jiným je kravou — kterou dojí. Smutné je a důkaz, jak daleko jistá strana rozšířila svou znemravňelost v našem národu, že i na takové přesvědčení se smí s nadějí na beztrestnost sahat a že lze podezřívát, že možno tropit filutářství i s přesvědčením nejsvětějším. Lež je nyní v tuhém boji v české veřejnosti s pravdou, v tom okamžiku ale, kdyby mělo filutářství rozhodně zvítězit nad pravdou, nechci ani dále žít!

K archům jsou dále připojeny dva ústřížky papíru, na nichž je Nerudovou rukou psána adresa Karla Feyerera, redaktora Wandereru, a Camillo Sitteho ve Vídni.

[Vysvětlivky ke konceptu řeči:

MR — Montagsrevue, vídeňský list, otiskoval od 23. září 1870 seriál článků pod názvem Intime Briefe aus Prag, v nichž byly satiricky komentovány české politické a kulturní poměry;

p. Klaudy — Karel Leopold K. (1822 — 1883) byl v Intimních dopisech napadán, že touží stát se ministrem;

Bylo to dne 21. května, kdy jsem ve fejetonu NL napsal — „Abych se dopouštěl nájezdů à la Montagsrevue, abych trhal snahy svého národa, s nímž jsem srostl celou duší svou, pro nějž jsem... pracoval a do skonání pracovat nepřestanu, abych ztratil sama sebe vše to učinil

jen proto, bych mohl vedle toho vynadat nějakému Skrejšovskému, za to mně věru žádný Skrejšovský na tom božím světě nestojí...“;

Tůma — Karel T. (1843—1917), redaktor NL a publicista;

Břichoslav Bablonský — tak byl satiricky přejmenován v ID Boleslav Jablonský (1813—1881); viz Pokrok 13. dubna 1871;

fejton stran aftš — 14. května v Pokroku; v Denních zprávách téhož dne byly kritizovány plakáty oznamující český překlad ID s nápisem „Mému příteli Skrejšovskému“;

Tůmův fejton 3. června — Politická faustiáda (šifra -ý- = Štípný);

semper aliquid — s. a. haeret, vždy něco uvázne (z pomluvy);

důkazy — srov. fejton Jen jednu radost bez skvrny..., Č. spol. III, str. 132;

pítí kořalky — srov. Č. spol. III, str. 138;

Můj fejton byl 4. února — o banketu k 25. výročí Umělecké besedy, viz Č. spol. III, str. 117—119;

Zdenko Kolowrat-Krakovský — český vlastenecký šlechtic (1836—1892), též autor několika dramát;

Jeřábek, jehož jsem chválil — recenze hry Služebník svého pána, viz Div. IV, str. 154—158;

stran Pflégrova článku — Z divadla pražského, Osvěta 1871, v němž odsoudil současné franc. drama jako mravně závadné. ID kritizovaly Pflégrovu úzkoprsost obdobně jako Neruda; viz fejton Pannopanna, Žerty, str. 149;

W. — Wanderer, vídeňský časopis;

otázky k B. — Breitenbergerovi, redaktoru MR;

divadlo — snad materiál o divadelním družstvu, viz Dop. II, str. 126, Dattlovy dopisy Šemberovi;

V. — Vratislav Kazimír Šembera;

Herzog, Tuchhart, Jautz, Breitenberger — zaměstnanci MR, kteří měli svědčit v přelíčení;

Vejvoda, Kučera — sazeči MR;

Pokrok 4. června — pod titulem Také jedna, ačkoli méně politická faustiáda byly porovnávány úryvky z ID a některé Nerudovy fejtony tak, aby to vypadalo jako důkaz Nerudovy spoluúčasti na vídeňském pamfletu;

Překlady německého textu:

U Vás vychází MR. Tento list přinesl články nadepsané Intimní dopisy z Prahy. Pražský list Pokrok nyní udal, že já jsem původcem těchto článků.

a) Měl jsem vůbec někdy s Vámi osobně nebo písemně nebo telegraficky co činit? Napsal jsem jedno jedinké slovo pro MR nebo měl jsem něco společného s Intimními dopisy?

- b) Přicházely ode mne dopisy nebo depeše do MR?
- c) Obdržel jste z Prahy telegram s datem 6. listopadu? Zněl — — a byl podepsán Intimus? Kdo to byl? (*Autorem byl, jak později sám doznal, V. K. Šembera.*)
(Má svědek setrvat?)
- d) Uznáváte tento dopis opatřený razítkem MR jako rukopis Vašeho pana bratra, který je administrátorem, a potvrzujete i Vy sám jeho obsah?
- e) V témže smyslu, v němž, pane redaktore, nyní mluvíte, došel Vám dopis jen prostřednictvím K[azimíra] Š[embery], podepsaný Vámi a nakladatelem, spisovatelem M. Klappem? Potvrzujete, že je to podpis M. Klappa?
- f) Ve vyjádření pana faktora Molla, Zehetgrubera, vedoucího tiskaře Tuchhardta je passus — —. Museli jste ale můj rukopis znát. Znali jste ho?
Tuchhardt — Vyjádřil jste se, že — — Je to pravda? Jsou výpovědi sazečů, zvláště Vejvodovy, autentické?]

Do řady Drobných klepů náležejí svou tematikou především fejeton z Národních listů „*Rád bych nyní viděl Liszta...*“, u něhož rovněž patrně omylem vypadla nerudovská značka, a dále dva podepsané *pražské fejetony* z Literárních listů 1865, které byly opomenuty nedopatřením. Tematicky se k této skupině přimykají i rukopisné poznámky k fejetonu, které otiskujeme na závěr této části v ediční poznámce jako dokument Nerudovy fejetonní techniky:

Poznámky k fejetonu

Goliáš a David
 Recept kulturní
 špičky škorní
 Ve víně všichni falešní
 ve pivě všichni tupí
 nerád...
 čtu jenom knihy královské
 Florián
 C M B

Rozvrh fejetonu

Program	
Přesvědčení	Statečnost se nedá komandovat
Hloupost	Dávejme sami příklad

Starostlivost

Špatnost

Špatný příklad

Čítánky

vysokoškolské, veřejné, osobní.

K nerudovským literáriím se v tomto svazku váže především nepodepsaný medailón o *Björnstjerne Björnsonovi*, otištěný v Květech 1865. Nerudovo autorství lze doložit odkazem z fejetonu v Národních listech 1878, kde napsal: „Před dvanácti lety učinil jsem o něm v Květech (neilustrovaných) první zmínku.“ — Z Lumíra přetiskujeme literární recenzi Zeyerova díla *Báje Šošany*, označenou šifrou da. (Lumír VIII, 1880, č. 7, str. 111–2). Na Nerudovo autorství ukazuje tu — kromě šifry samé [Neru]da. — nejen celková faktura recenze (parafráze obsahu využívající citátů), ale i souvislost významová: Neruda se v té době zvláště živě zajímal o mýtus jako zdroj poetické inspirace. V roce 1879 a 1880 věnoval například obšírné recenze Vrchlického sbírce Mýty (každý cyklus recenzoval zvláště) i Zeyerovu Vyšehradu, který uvítal jako další projev renesance české básnické epiky. Recenze Bájí Šošany tak zapadá do souboru jeho kritik epické poezie na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let.

Nerudův zájem o mýty dokumentuje i rukopisný záznam titulovaný Výpisky z náboženských soustav různých národů (pozůstalost J. N. LA PNP), který zde rovněž otiskujeme:

Výpisky z náboženských soustav různých národů Austrálie

U Novoholanďanů zovou se knězi karhadžové. Mohou prý obcovati s duchy zemřelých, o nichž udávají, že ve vrcholech stromů dlí a tam malých ryb do sytosti mají.

Obyvatelé Společenských ostrovů praví, že mrtvý do noci odchází, kdežto jej buď štěstí, buď neštěstí očekává.

(Vypravují: Zpočátku zplodil bůh sladkou vodu a moře, smršť, vítr, nebe, noc a slunce. Když bylo slunce zplozeno, odebrali se všichni jeho bratři a sestry na zem. Jenom jedna <žena> paní zůstala v nebi, kde třinácte porodila měsíců (počítajíc podle lun, mají v roce třináct měsíců). Potom i paní ta přišla na zem, objala skálu kámen, a narozen byl syn, kterýž objav písek mořský, zplodil syna a dceru, kteří po smrti svých rodičů zasnoubili se a děti zplodili, od nichž lidé na zemi se rozmnožili.)

Amerika

(Veliký duch, Tupan zvaný, řídí <arci> události světa; hrubé je však o něm představení: postavy lidské, nadlidské ale povahy.)

Někteří mají pojem o nesmrtelnosti duše, která do spanilé, věčným jarem květoucí přijde země, v jejíchž lesinách hojně je zvíře a ryb v řekách nadmíru. Schopní lovci a udatní vojínové zvláště dojdou odměny za svou práci pozemskou, a každého zaměstnání bude tam jako zde; protož dávají zemřelým do hrobu i jich nástroje, zbraň, také potravu a kazíkovi i jistý počet jeho žen, miláčeků a otroků, aby na onen svět zároveň se svým komonstvem přišel. (Ostatně jest náboženství u velikého počtu Indiánů slepá pověra — fetišnictví.)

Povahou mírný Cepouán, obyvatel sněžných a ledových zemí severních, vidí po smrti nebe své jen v tělesných rozkoších a peklo v tom, že se pořád ve vodě až po bradu státi musí a marné úsilí nešťastného dostati se na ostrovy blažených. Peruán vidí zemřelého na onom světě jíti, tancovati a bitvy sváděti, to mu zvěstuje hrom a blesk; po cestě mléčné procházejí se duše, kteréž u něho se také stěhují; zabítí nepřátelé mění se do zuřivých dravců, kazíkové do vojínů, věrné ženy do opic, kterýmžto i všelikou úctu jeví. Divoch brazilský nemá ponětí o božstvu; jeho však duše octne se v ráji za horami Kordiller-skými.

Po smrti vracejí se Patagonci do jeskyň, v nichž rozličná ještě neznámá zvířata zavřina jsou (v jedné též uzavřel kmen Tehueltů koně, voly a krávy, poněvadž se jich rohů a kopyt ulekl, a byli tam, dokud je chytrí Španělové nevypustili), neb na mléčnou cestu, kde jejich otcové pštrosy honí, jich peří v oněch bílých na obloze mráčkách ukazující.

Afrika

Dolnoguiňan věří v nesmrtelnost duše, která však jen ve vzduchu se třepetá.

Bulam v Sieře Leoně obětuje mrtvým kamení, na něž rejži pokládaje, pokorně na zem před nimi se vrhá; a rybář na Pepřovém pobřeží dává kněžím částku svého lovu za jannaniny čili duchy zemřelých, v hustých lesích bydlící, jež o pomoc volá, k nim přísahá a za trestatele křivdy považuje.

Poslední článek je nepodepsaný fejeton o Daudetově románu *Fromont jeune et Risler aîné* z roku 1876. Je to vlastně jakási recenze s ukázkami, na niž odkazuje Neruda ve své kritice divadelního zpracování románové předlohy, otištěné v Národních listech 24. a 25. ledna 1877 (Divadlo V, str. 185).

Do oblasti literární kritiky spadají i Nerudovy rukopisné záznamy ze zeleného zápisníku týkající se nezjištěných rukopisů patrně z listárny Obrazů života. Otiskujeme je — obdobně jako v předchozích případech — na tomto místě:

XII Sonety: Povzbuzení „Rozkoš se v prsou hodných sráží.

Motýl éter křídlo se brázditi snaží“

- 2) *Kroužek*. Má prý nějaký kroužek
- 3) *Věčně krásné*. L. myslí, že jej někdo nazval „tupým bloudem“.
- 4) *Vězení*. Nic zvláštního, ale dobré.
- 5) *Rozkoš první lásky*. Nic nového. Cit nakynul.
- 6) *Ona nade všecko*. Nejlepší.
- 7) *Samota*. Ještě lepší než)
- 8) *Ještě ne!* Klesne zase.
- 9) *Ohně třeba!* Ohně však nevidíme.
- 10) *Vzhůru k ideálu!* Vždycky vidí, jak se ti bloudi už propadají.
- 11) *Pěvců slunce*. Volnost a ne-volnost.
- 12) *Obraz slunce*. Myšlénkou poetickou vyniká.
- 13) *Láska*. (K vlasti.)
- 14) *Démon člověk*. Stará myšlénka.
- 15) *Zloba a cnost*.

Někdy dost pěkný obraz, skutečně pěkná myšlénka jednotlivá, celek ale obyčejně nic, jako by spis. ten <dovedl sám> byl básníkem jednorádkovým.

Znělky lehce oslní svým rýmem. Pouze to Tsv. [?] Ne pro znělku. Rádi vrátíme.

Kytice

- I. Plynne, obyčejné, bez nadšení.
- II. Tylovi, dutá.
- III. Uvadlé kvítí. Poutník — sic!
- IV. Furch bez nadšení, reflexe bez hloubky.
- V. B. J. C. Ne tak nadšení, jako cit.
- VI. Noc dušiček. I. Pěkné, poněvadž dětinské.
II. Motiv ze známé litevské písně.
- VI. Matce se to nemůže zdát.
„Tomu ještě mozek střebe,
že byl lichvy chtivým židem.“
„Neb má jazyk přelomený,
že svou lámal mateřtinu.“
Manýra redwitzovská. Z písní církevních.
- VII. Starý krajanek. Lehké, ale dobré. Vynecháním posledních dvou řádek.

- VIII. *Zvadlá růže*. Básnická řeč.
 IX. *Upomínky z přátelských dob mladosti*. Poctivá lež.
 X. Podzimní listy. Odpovídá obsahem nadpisu. Je srozumitelnější.
 XI. *Vltavinka*. Dokonalé hovadství.
 XIII. *Kozácká*. Znamenité, vyrostlé z ukraj. dumek.
 XIV. *Rybák*. Stará látka dobře provedená.
 XV. Relativně nejlepší *Divčín sen*.
 XVI. 50 slov. Míň než nic.

[Vysvětlivky k záznamům ze zeleného zápisníku:

Furch bez nadšení — napodobení básníka Vincence F. (1817—1864), vlasteneckého básníka;

manýra redwitzovská — Oskar v. R. (1823—1891), vlastenecký básník něm.]

V oddíle teatrálií zařazujeme kromě notice *Magelona* z Hlasu především dvě závažné a dosud neznámé divadelně teoretické stati objevené editorem v časopise *Česká Thalia* 1868; v první z nich, nadepsané *České divadlo a dramaturgie*, se Neruda zamýšlí nad funkcí dramatické tvorby a její divadelní realizace v kulturním životě národa. Vedle požadavku pevné dramaturgické koncepce úměrné významnému postavení českého divadla hodnotí i tehdejší personální i tvůrčí situaci této umělecké instituce. — V druhém článku *Herectví či umění* se pak Neruda zabývá problematikou herecké tvorby, hereckého umění, a to jak se zřetelem k tehdy panujícím směrům v tomto oboru, tak s ohledem na potřeby národní scény. Oba články mají zásadní charakter a podstatnou měrou přispívají k vymezení profilu Nerudy jako předního divadelního kritika své doby. — Následující text je pseudonymní článek z Lumíru 1873 (z období, kdy jeho redaktory ještě byli Neruda a Hálek) *O kupletu — slovo včas?*, podepsaný „Anonym druhý“ (druhý proto, že Lumír otiskl v témže čísle jiný anonymní článek *Česká opera v Americe*, podepsaný Anonym = patrně J. V. Sládek). Nerudův článek útočí proti nemístnému a nevkusnému uplatňování kupletu ve frašce a shoduje se v tomto ohledu zcela s Nerudovými názory vyslovenými v jiných, podepsaných článcích a recenzích. Nadto byl jako Nerudův otištěn již v Nerudových Sebraných spisech (řada II, sv. 1, str. 277 n.), pořádaných L. Quisem. — Poslední text vztahující se k divadlu je článek *Otylie Malá* z Lumíru 1873, č. 18. Je rovněž nepodepsán, avšak Nerudovo autorství lze prokázat na základě věcné souvislosti: pisatel článku vzpomíná totiž na pobyt ve Vídni roku 1861, kdy se s herečkou Malou setkal poprvé. To se časově shoduje s Nerudovým pobytem ve Vídni, když tam pobý-

val jako parlamentní zpravodaj (srov. Menší cesty, str. 281—307).

Na konec ediční poznámky k oddílu teatrálií připojujeme otisk rukopisného dokumentu:

Koncept proslovu o dramatickém umění

A.

1. Herec má dostoupit umělecké výše. Ne v následování, přírodní vzory ze života.

2. <Nemůže se vynutit umělecká produkce, aby se ale neodstrašovala>

Ta abstraktní humánní výška je příliš vysoká, spíš dojdeme uznání (politický moment), když svou barvitost, splynulou pak s všeobecností [...], aby poznali, že v kruhu k stejnému cíli jdou a čím jsme my přece platnou samostatnou jedničkou.

Či naopak snad? Totiž že všeobecnost dosáhla během za svou a navlékáme ji na své. Neboť nemůžeme ovšem začít od počátků.

1. Obecenstvo chce vidět život a v národním kuse. Život studentský. Posud jen historické; slabá vždy vzpomínka. Jak se hrály tyto.

3. Shakespeare anglické figury. Francouz také nehledá vzorů, ani herec, ani spisovatel.

<jiné slovanské> č. spisovatel

č. herec (jihoslov.)

II 4 jihoslovanské

jiný svět — ředitelstva.

Dodatkem k svazku Umění a hudba je výtvarná kritika z Lumíra 1877 podepsaná značkou N. Pojednává o *výstavě mladých výtvarníků v Umělecké besedě*, jmenovitě o pracích Myslbekových, Chitussiho, Ženíškových, Schnirchových, Ullikových, Mařákových a Wachsmannových. Hodnocení jednotlivých prací se shoduje s podepsanou kritikou otištěnou v Národních listech 2. a 3. prosince 1876. Například o obrazu Chitussiho Májové jitro se v Národních listech praví, že je „obraznou básní“; o podzimní krajině téhož malíře se v Lumíru říká: „Podzimní krajinu téhož umělce považujeme také za procítěnou a dokonale na plátno přenešenou báseň.“

Závěr Dodatků pak tvoří dodatky ke korespondenci, pokud se je od doby vydání třetího svazku Nerudových dopisů (1965) podařilo zjistit. Kromě dopisů Fr. Durasovi a listu Fr. Prokopovi, které jsou převzaty z časopiseckého otisku, jde vesměs o otisky z originálů uložených v LA PNP v Praze.

Svazek Aforismy a dodatky tedy, jak vyplývá z ediční poznámky,

není svazkem okrajovým, jak by se snad z jeho umístění v řadě spisů zdálo. Kromě toho, že přináší další samostatné dílo Nerudovo, jeho knihu aforismů *Skromné myšlenky*, zahrnuje i řadu dosud neznámých textů, které se podařilo v průběhu edice identifikovat a které z valné části znamenají závažný přínos k všestranné charakteristice Nerudovy tvůrčí osobnosti.

Při textové úpravě bylo postupováno podle směrnic uplatňovaných v průběhu celé edice Spisů. Zvláštního způsobu si vyžádala úprava *Kalendáříku lidstva* — viz str. 438–9. Pokud bylo několik znění, bylo pořízeno různocnění, připojené v následujícím aparátu. (Na prvním místě je uvedeno znění, které otiskujeme.)

Textové změny byly provedeny na těchto místech:

- 18: *Biblické vypravování o sviních*... *zdálo se m. ... zdála se*;
- 114: *Kateřinu Boru m. ... Born*;
Delaroche Paul m. ... Hip.;
- 120: *vražednice Maratova m. Muratova*...;
- 128: *Chénier André m. ... Mar.*;
- 149: *Ypsilantis Alex. m. ... Dem.*;
- 235: *nejpodivnější zvěsti m. ... věsti (ve shodě s následujícím textem)*;
- 262: *že jste mne přijmuly m. ... přijmul*;
- 288: *nerovnost sociálního postavení m. ... pozdravení*;
- 325: *jaké jsou nevinné sny m. také*...;
- 345: *pronesl ten, který m. ... tím*...;
- 348: *v jisté situaci dojemné m. ... dojemná*.

V závěru děkuji touto cestou všem, kteří k edici tohoto svazku přispěli radou a pomocí. Poděkování patří především zesnulému spolupracovníku a členu redakční rady Spisů dr. Miloslavu Novotnému, který se podstatnou měrou podílel na realizaci celé edice a přispěl cennými radami editorovi i při přípravě tohoto svazku; dále je nutno poděkovat za pomoc a radu zesnulému univ. prof. Felixi Vodičkovi, prof. Rudolfu Skřečkovi a dr. Jarmile Víškové, výkonné redaktorce svazku, která provedla zevrubnou revizi textu. Dík patří i pracovníkům LA PNP dr. Jaromíru Loužilovi a dr. Antonínu Boháčovi, kteří s nevšední ochotou umožnili editorovi přístup k přírůstkům v Nerudově pozůstalosti. V neposlední řadě pak je třeba vyjádřit vděčnost i dr. Dagmar Marešové za její obětavou spolupráci při pátrání po neznámých Nerudových příspěvcích ve vídeňském časopise *Die Presse*.

AFORISMY

Skromné myšlenky

Čech, 5. prosince 1864, č. 5, str. 146—9; 20. prosince 1864, č. 6, str. 175—9; 5. ledna 1865, č. 7, str. 205—6.

Květy 1865, str. 117, 132, 156, 168, 180, 348, 372, 432, 468, 516.

Opis cizí rukou perem s tužkovými opravami (ruka Nerudova), osmerkový formát s titulním nadpisem *Skromné myšlenky* a podtitulem *Od Jana Nerudy*. Na témže listu přehledný soupis otisků v *Květech* a v *Čechu* s vyčíslením aforismů v jednotlivých číslech. Po straně součet 100 aforismů z *Květů* a 100 z *Čecha* (celkový počet v opisu ovšem je nižší než tento součet, poněvadž je zmenšen o odložené aforismy z *Čecha*, vyčleněné do zvláštní obálky s tužkovým nápisem *Odložené* a o dva aforismy z *Květů*, které byly tužkou škrtnuty v opise samém); aforismy v opise jsou uspořádány do obálek podle chronologického pořadí otisků; u opisů z *Čecha* jsou tyto obálky tužkou nadepsány *Přehlednuté* nebo *Př.* s římskou číslicí *I—III*. Každá obálka je inkoustem nadepsána označením čísla příslušného časopisu, odkud byl opis pořízen, a číslicí označující počet listů (zkratka *ll* je připsána tužkou). U opisů z *Čecha* a u prvních dvou obálek z *Květů* je počet listů označen tužkou zvlášť v pravém horním rohu. LA PNP Praha. *Rukopis* 29 listů osmerkového formátu nestejného rozměru, číslovaných 1—23 (pak jsou vsunuty 4 listy nečíslované, dodatečně tužkou označené 23a, b, c, d) a 24. Obsahuje aforismy otištěné v *Květech* a pojaté do opisu *Skromné myšlenky* (listy 1—17) a vedle toho i aforismy otištěné v *Lumíru* 1873 a 1874 (listy 17—24, několik ovšem i na listech předcházejících: viz dále). *Rukopis* je psán dvojím inkoustem (jde o dvojitou časovou vrstvu rukopisu), některé aforismy jsou ještě dodatečně upravovány tužkou; vše prokazatelně rukou Nerudovou. LA PNP Praha.

Značky pro různověstí: *R* — rukopis; *O* — opis *Skromné myšlenky*; *č* — časopisecký otisk; do špičatých závorek < > vkládáme škrtnutý text, přičemž širší souvislý text, jehož nová verze v *R* po škrtnutí je shodná s *O*, za závorkou již neuvádíme.

V *nadpisu* Skromné myšlénky *č* (*všude důsledně*)] Skromné myšlenky *O*

1. Němcům *O*, *R*] Němcům! *č*;
2. zemřeli *O*] umřeli *č*, *R*; byl jsem velmi nešťasten *O*, *č*] <a neuko> byl jsem velmi nešťasten *R*; neukonejšil se *O*, *č*] neukonejšil <jsem> se *R*; vesmíru *O*, *č*] vesmíru *R*; mnoho-li byla pro dějiny *O*, *č*] mnoho-li pro dějiny *R*; událost *O*, *č*] událost <ta> ona *R*.
3. myšlénku, směle *O*, *č*] myšlénku <— ať je již jakákoli —>, směle *R*; zajisté alespoň tak stará *č*, *R*] zajisté tak stará *O*; považuje se *O*, *č*] považuj*(í)*e se *R*; abbé de St. Pierre teprv za *O*] abbé de St. Pierre za *č*, *R*.
4. pak teprv *O*] a pak teprv *č*, *R*.
5. zvláštní literatura *O*, *č*] zvláštní literatury *R*.
6. šest let *O*, *č*] šest lét *R*; k dalším *O*] k dalším *č*, *R*; duševně *O*, *č*] <z> duševně *R*; zdrav, — protože *O*, *č*] zdrav, protože *R*.
7. Ale pomyslete sobě, prosím vás, *O*, *č*] Ale prosím vás, pomyslete sobě *R*; stydí. *O*, *č*] stydí! *R*.
10. Hloupí lidé nejsou mně tak protivní *O*, *č*] <Bezmyšlenkovitost mně není tak protivna> *R*.
11. hloupým nejspíš tenkrát *O*, *č*] <nejspíš tenkrát hloupým býti> *R*.
12. napadá mne vždy otázka *O*, *č*] napadá mne vždy <na> otázka *R*; povahy *O*, *č*] charaktery *R*; Ve světě tak vyvinutém jsou místo povah jen samé *O*, *č*] <Povahou nazvu vždy jen to, co je v plné síle původní. Tím se vyvinují pouze> *R*.
13. hledět dosti ostře *O*, *č*] hledět <dosti> <jako zpočátku> dosti ostře *R*.
14. spisovatelova. Narcis *O*, *č*] spisovatelova <, neboť>. Narcis *R*; tenkrát *O*, *č*] tenkrát *R*; kniha *O*] kniha *č*, *R*.
16. Stejní jsou celkem lidé *O*, *č*] Stejní jsou lidé *R*; to, co sám *O*, *č*] to, <čeho> co sám *R*; nedojde nikdy slávy spisovatele umělce *O*, *č*] <nemá <proto ještě> k tomu vlastně práva, <že> napsati vše to, co mu zkušenost jeho dává na ruku, co původní,> nedojde slávy <, chce-li být spisovatelem umělcem> spisovatele umělce *R*; Spisovatelovo právo vztahuje se vlastně jen na to *O*, *č*] <Spisovatel má jen na to právo> Spisovatelovo právo vztahuje se jen na to *R*; sluší vyhýbati se zdání *O*, *č*] sluší se vyhýbati zdání *R*; nežli plagiátu *O*] než plagiátu *č*, *R*.
17. úplné *O*, *č*] ouplné *R*.
18. malba; *O*, *č*] malba, *R*; krásně i pravdivě *O*, *č*] krásně <a> i pravdivě *R*; najednou *O*, *č*] <doh> najednou *R*; harmonie všeobecná *O*, *č*] harmonie *R*; člověk *O*, *č*] <divák> člověk *R*; celým *O*, *č*] celým *R*.
19. jako nahá *O*] jakoby nahá *č*, *R*; nejráděj *O*, *R*] nejráděj *č*; při-

- lehající. Italské *O, ě]* přilehající. <Novověká umělá hudba není přirozena, a tedy je protivna.> Italské *R*.
20. řka *O, ě]* pravě *R*; vavřín *O]* lavřín *č, R*; kdo ho dosáhl *O, ě]* kdo <jej má> ho dosáhl *R*.
21. protivna. Opisuješ se zanícením do tobolky *O, ě]* protivna; <za> opisuješ do tobolky *R*; píseň básníka *O, ě]* píseň <milostného> básníka *R*; která tě nyní rozechvívá *O, ě]* která tě rozechvívá *R*; a píseň *O, ě]* a <písně> píseň *R*; nové árie *O, ě]* nové <pís> árie *R*; jiný obraz, jinou lásku? *O, ě]* jiný obraz? *R*.
22. rozvoj *O]* rozvin *č, R*; náhle vyrovnané *O]* náhle dobré a vyrovnané *č, R*.
23. Prvnější *O]* Prvější *č, R*; zcela přísně akademicky kamenným *O]* zcela přísně akademicky provedeným kamenným *č]* zcela <přísným> přísně akademicky provedeným kamenným *R*; pochován leží; *O, ě]* pochován leží, a my odcházíme klidně jako z nějakého muzea; *R*; vystaví *O, ě]* <po> vystaví *R*; krvácejícími ranami *O, ě]* <krvavými> krvácejícími ranami *R*; nikdy. *O, ě]* nikdy! *R*.
24. nenávidí *O, ě]* nenávidí *R*.
25. řádně *O, ě]* pořádně *R*; civilizaci dal bych vždycky *O, ě]* já bych dal vždy civilizaci *R*.
26. neúhonného *O, ě]* neouhonného *R*; dřímá v lidech *O, ě]* <zrcadlí se v pověstech těch> dřímá v <těch> lidech *R*; kteréhož *O, ě]* čehož *R*.
28. Během let *O, ě]* Neboť většinou se stává, že během lét *R*; s vlastnostmi dobrými *O, ě]* s <d> vlastnostmi dobrými *R*.
29. lidé, zvláště matematictí géniové, *O, ě]* lidé, matematictí géniové *R*; pro poezii a krásy *O, ě]* pro poezii <nebo> a krásy *R*; lituji *O]* lituju *č]* lítuju *R*; nejvíc *O]* nejvýš *č, R*; stýskati někdy musí *č, R]* stýskati se někdy musí *O*.
30. nebezpečné *O]* nebezpečno *č, R*; odstrkování *O, ě]* odstrkávání *R*; největší *O, ě]* <nejvyšší> největší *R*; namahání *O]* namáhání *č, R*; nepomohu,“ a *O, ě]* nepomohu <“ ale>“,“ a *R*; raděj *O, ě]* ráděj *R*; ale musí mít *O, ě]* musí ale mít *R*.
31. kniha *O]* kniha *č, R*; ona umělecká část *O, ě]* ona <část> umělecká část *R*; v případě ta či ona *O, ě]* případě <j> ta či <oná> ona *R*.
32. netvoříme rodinu *O, ě]* netvoříme <jedinou> rodinu *R*; Zavidí *O, ě]* Zavidí *R*; aspoň *O, ě]* alespoň *R*; druhu *O]* druhovi *č, R*; že například český *O]* že český *č, R*.
33. se světem celým *O, ě]* s celým světem *R*; hledá vždy pomocníků *O, ě]* hledá pomocníků *R*; je jinak *O, R]* jinak je *č*.
34. Květinu utrhnu jen s velkou nechutí. *O, ě]* Jen s velkou nechutí

- dovedu utrhnout květinu. *R*; se ruka *O*, *č*] se <mně> ruka *R*; že se tato *O*, *č*] že se <květina> tato *R*; ji jen políbit *O*] ji políbit *č*] ji <líbat> políbit *R*.
35. Vždy se mně zdá *O*, *č*] Vždycky se mně <podobá> zdá *R*; jsou zpočátku podobny ženě matce *č*, *R*] jsou podobny matce *O*; muži otci *R*] otci muži *O*, *č*.
36. Hindu stavěl *O*, *č*] Velký, báječný Hindostane! — Hindu stavěl *R*; obrazy opic a tatrmanů *O*, *č*] <opicemi a tatrmany> *R*; Neseznal jsem ani jediného až podivínská. *O*] Neseznal jsem ještě ani jediného až podivínská. *č*] Moudrost má vždy něco komiky a hravosti do sebe a mudrc je vždy trochu podivínem! *R*.
37. praví pařížské *O*, *č*] praví <prý> pařížské *R*; opak: *O*, *č*] opak <větyté>: *R*.
38. Schopenhauerián *O*, *č*] Schopenhauerián jeden *R*; tělesní částka *O*] tělesní stránka *č*, *R*; let *O*, *č*] lét *R*; musí se *O*, *č*] <taky> musí se *R*.
39. hodí *O*, *č*] <položí> hodí *R*.
40. ve kterých *O*] za kterých *č*, *R*; ve pravém *O*] v pravém *č*, *R*; sílu *O*, *č*] <síly> sílu *R*; sáhnul *O*, *č*] sáhl *R*; k péru *O*, *R*] k peru *č*; že vzduchem se vznáší *O*, *č*] že se vzduchem vznáší *R*; a přec má *O*, *č*] a přec <že> má *R*; Zimničné *O*, *č*] <Tělo se> Zimničné *R*.
41. relativní. Ba i *O*] relativní. Zdají se být někdy poměrně většími pro svůj šat dlouhý, který sobě samy dávají, nebo pro strojený až příděch slabosti, který my jim dáváme. Ba i *č*, *R*; přechasto mužskými překonány *O*] přechasto překonány *č*, *R*.
42. kdo je větší: *č*] kdo větší: *O*] kdo je větším, *R*; jenom *O*, *č*] jen *R*; dle toho, čím je sám. *O*, *č*] dle <osobní ceny> toho, čím je sám. <Tím těžší je pro něho stav, čím více opravdových básníků bylo před ním.> *R*.
43. mladý, začínající *O*, *č*] mladý <člověk>, začínající *R*; cizí *O*, *č*] cizé *R*; zcela své *O*, *č*] zcela <vlastní> své *R*; měřítko *O*, *č*] měřítko *R*.
44. někdy se diví. *O*, *č*] se někdy diví *R*; práva národu *O*] práva národnosti *č*, *R*; umlknou neb zkrotnou *O*] umlknou nebo zkrotnou *č*, *R*; bez další pobídky *O*, *č*] bez další pobůdky *R*; částka *O*] částka *č*, *R*.
45. krásu *O*, *č*] <stránku> krásu *R*; nežli krásu *O*] než krásu *č*, *R*; nepřestanou *O*, *č*] <nepřestávají> nepřestanou *R*. *Dále připsáno jiným inkoustem.*
46. pošpiňuje *O*, *č*] pošpinuje *R*; do sebe. *O*, *č*] do sebe! *R*; nezhybnul mnohý *O*, *č*] nezhybnul a nehyne mnohý *R*; jen aby udržel *O*]

- aby udržel *č*, *R*; v českém lidu *O*] v lidu *č*, *R*; leskle a plně!
O, *č*] <plně a> leskle a plně? *R*.
47. zamlčoval. *O*] zamlčoval *č*, *R*.
48. *Není v R*. knihy *O*] kníhy *č*; málo těch kněh mu zůstalo *O*] málo mu těch kněh zůstalo *č*; kniha *O*] kniha *č*.
49. Hnusí se *O*, *č*] Mně se hnusí *R*; masa; *O*, *č*] masa, *R*; má býti *O*] má být *č*, *R*.
50. knihy *O*, *č*] kníhy *R*; a jsou lidé *O*] a lidé *č*, *R*; Prvnější *O*] Prvější *č*, *R*; ostýchavosti *O*, *č*] ostychavosti *R*; individuum *O*, *č*] individuum *R*.
51. Kyrilské písmo nenávidím. *O*, *č*] Kyrilského písma nenávidím. *R*; Psáno *O*, *č*] Psané *R*; připadá mně ale *O*] ale připadá mně *č*, *R*; z nichž na každé *O*, *č*] <z> <na> z nichž na každé *R*.
52. které mohou rozdráždit *O*, *č*] které mne mohou rozdráždit *R*; Například *O*, *č*] Sem patří například *R*; kterým jde kontrapunktní hříčka nad pěknou melodii, rafinement *O*, *č*] kterým jde rafinement *R*; skladbě, při svémravném obraze, že *O*, *č*] skladbě, že *R*; nudí. *O*] nudí! *č*] nudí; *R*; Nerozumí tomu! *O*] Nerozumí tomu, *č*] nerozumí tomu, *R*; znalců *O*, *č*] znalcův *R*; úsměvu veřejné nevěstky *O*, *č*] úsměvu nevěstky *R*; při panenském pohřbu *O*, *č*] při pohřbu *R*; z věnce. *O*, *č*] z věnce<!>. *R*.
53. našetřit *O*, *č*] naspořit *R*; může se dojista *O*, *č*] může se <vždy> dojista *R*; Závidět *O*, *č*] Zavidět *R*.
54. špatná. *O*] špatna. *č*, *R*.
55. o krátkozrakosti citu *O*, *č*] o krátkozrakosti a dalekozrakosti citu *R*; zalévají *O*] zalívají *č*, *R*; na události *O*, *č*] na věci neb události *R*; větších a vzdálenějších *O*] větší a vzdálenější *č*] <velké a vzdálené> větší a vzdálenější věci *R*; chladně *O*, *č*] <dobře> chladně *R*; en gros *O*, *č*] <en detail> *R*; en detail *O*, *č*] <en gros> *R*.
56. kritika v umění vždy *O*, *č*] kritika vždy *R*; Mělo by prý se mluvit o obou *O*] Mělo prý by se o obou mluvit *č*, *R*; krása, která sama pravidla dává. *O*, *č*] krása. *R*; skladbu *O*, *č*] <h[udbu]> skladbu *R*; na sochu se podívejte! *O*, *č*] <sochu obdivujte> *R*.
57. do posledního dne *O*, *č*] do posledních dnů *R*.
58. dýmant: tento *O*, *č*] dýmant, tento *R*; špiní. *O*, *č*] špiní! *R*; záleží *O*] zaleží *č*, *R*; plamenem jako *O*, *č*] <ohně> plamenem, jakým *R*.
59. nudnou *O*, *č*] nudna *R*; věčnou *O*, *č*] <pouhou> věčnou *R*; vrcholem vši komiky *O*, *č*] <nejkomičt> *R*.
60. o spisovateli a říká se to jaksi s potěšením; takto *O*] o spisovateli; takto *č*, *R*; spisovatel *O*, *č*] <člověk> spisovatel *R*; vinou poměrů *O*, *č*] vinou <vaší> poměrů *R*; než na člověka *O*, *č*] než <na> <vidět> na člověka *R*.

61. Pouhý *O, ě*] Pouhý *R*; jako housle *O, ě*] jak housle *R*; pronikavě protivný *O, ě*] pronikav<ý>ě protivný *R*.
62. Babské *O, ě*] Nejbabštější *R*; nemá se *O, ě*] <nebo> nemá se *R*; Což se stal již *O, ě*] Což se stal špatný chlap již *R*; s někým *O, ě*] s ním *R*; nebo spíše zápasil jsem s činy *O, ě*] <či proto, že konal> nebo spíše zápasil jsem se špatnými činy *R*; příklad závadný *O, ě*] <čin> příklad špatný *R*; neškodný *O, ě*] neškodným *R*; let *O, ě*] lét *R*; Jen to *č, R*] Jen to *O*; A ani to neplatí vždy! *O, ě*] není *v R*; vůbec jakou *O*] vůbec nějakou *č, R*; hraje te si *O*] hraje te si *č, R*; lež jest *O, ě*] lež <jsou> jest *R*.
63. bylinku *O, ě*] <květinku> bylinku *R*; aksamitovým *O, R*] aksamitovým *č*; silou *O, ě*] silou *R*; zase tuhne, zmirá; *O*] zase zmirá; *č*] zase zmirá: *R*.
64. Suma citu *O, ě*] Konečná suma citu <je> *R*; k vlasti *O*] k své vlasti *č, R*; více a více světoobčanem *O*] víc a více pravým světoobčanem *č, R*.
65. emancipuje. vzdalování *O, ě*] emancipuje. Bláhoví! Vzdalování *R*; odloučení *O, ě*] odloučení se od ní *R*.
66. „Konečné“ výsledky *O, ě*] <Výsledky> Konečné výsledky *R*; nalézá *O, R*] nalézá *č*; a životní *O, ě*] a <mezi> životní *R*; skutečností. *O*] skutečností! *č, R*.
67. ale „je člověk protivný, opovržení hoden“. *O*] ale „je člověk protivný, hoden opovržení“. *č*] ale je člověk protivný, hoden opovržení. — *R*; s frázemi! *O, ě*] s frázemi. Ve svrchu uvedené mělo by státi: „Sprostý samolibec.“ *R*.
69. spisovatele *O, ě*] člověka *R*; opál: vnitřní *O, ě*] opál: <dost> vnitřní *R*.
70. podobají se v rozvinu svém vložce *O, ě*] podobají se vložce *R*; jiný *O, ě*] jiný *R*.
71. v celém lidstvu dále *O, ě*] v celém lidstvu <nazmar> dále *R*; od věčnosti, nepřibylo *O, ě*] od věčnosti, <ani> nepřibylo *R*; je v poměru *O, ě*] je <pro> v poměru *R*; tuší konec *O, ě*] tuší konce *R*; myšlénka *č, R*] myšlenka *O*; z lásky k sobě, k svým a k vlasti *O, ě*] <je schopno lásky k vlasti> *R*; spiritualismus *O, ě*] <spiritualisté> spiritualismus *R*; by pokrok *O, ě*] <a>by pokrok *R*; a aby se stal kosmopolitou i *O, ě*] a <a>by se stal i kosmopolitou *R*.
72. nezískal *O, ě*] neziskal *R*; jak pěst *O, ě*] jako pěst *R*; as na tolik, mnoho-li obnáší denní mzda diurnistova. *O, ě*] as na denní mzdu diurnistovu. *R*.
73. prvnější *O*] prvnější *č, R*.
74. Tužkou v levém horním rohu *O* číslo 13; zároveň tolikéž *O, ě*] zároveň <z> tolikéž *R*.

75. *Tužkou v levém horním rohu O číslo 14*; dozrálým *O, ě]* dozralým *R*; pro „větřík a déšť“, kterého *O, ě]* <z „větříku a déště“, jakého> *R*; nasadí-li alespoň někdy *O, ě]* nasadí-li <někdy> alespoň někdy *R*.
76. *Tužkou v levém horním rohu O číslo 11*; Spisovatelé ve velkých městech až v kraji vynikajícím *O, ě]* My spisovatelé, kteří jsme se ve velkých městech narodili, nemáme těch výhod, jaké ten, který se narodil někde v krajině vynikající *R*; Praha, — hluk *O, ě]* Praha, hluk *R*; aby se ze zažitého *O, ě]* aby <z> se ze zažitého *R*; jen samé velké, původností svou překypující básníky *O]* samé jen velké, původností svou překypující básníky *ě]* samé jen velké básníky *R*.
77. *Tužkou v levém horním rohu O číslo 8*; snadno *O, ě]* rádi *R*; břemě zde *O, ě]* zde beřem *R*; naplňuje *O, ě]* naplňuje *R*; Naruživý *O]* Naruživý *ě, R*; je zcela jiné *O, ě]* je jiné *R*; naruživé slovo! *O]* naruživé slovo! *ě]* naruživé slovo. *R*.
78. *Tužkou v levém horním rohu O číslo 10*; spravedlnost nejandělštější *O, ě]* spravedlnost tak andělsky krásna, ano nejandělštější *R*.
79. *Tužkou v levém horním rohu O číslo 15*; národnostnímu mám *O, ě]* národnostnímu <je> mám *R*; ať je již jakýkoli *O]* ať již jakýkoli *ě, R*; podobně vykládat *O, ě]* vykládat podobně *R*; ani k vlasti *O, ě]* ni k vlasti *R*.
80. *Tužkou v levém horním rohu O číslo 12*; umělec. Hluboký *O, ě]* umělec. <V Indii> Hluboký *R*; chvástavě *O, ě]* chvastavě *R*; novějším rovnají *O, ě]* novějším <podobají> rovnají *R*.
81. *Tužkou v levém horním rohu O číslo 9*; ve svátek a v neděli *O, ě]* ve svátek a neděli *R*; ve svátečný *O]* v sváteční *ě, R*; vždy nesmírně *O, ě]* vždy <velmi> nesmírně *R*; Ostýchavě *O, ě]* Ostychavě *R*; konečně cíle *O, ě]* konečně <p> cíle *R*.
82. *Tužkou v levém horním rohu O číslo 2*; jako divadlo *O]* jak divadlo *ě, R*; Aischylova.“ — Přitom *O, ě]* Aischylova.“ Přitom *R*; herci od věků svou *ě, R*; herci svou *O*; „klesající“ část *O, ě]* „klesající část“ *R*; nenechávají se vychovávat vědeckou architektonikou dramatickou *O, ě]* nemáme pro dramatické představení posud architektoniky, <že má> která by základy dala opravdovému umělectvu, *R*; umělec pravý *O, ě]* umělec pravý *R*; je jenom individuálním *O, ě]* je individuálním *R*; ze sebe vše pracujícím. Dovede-li *O, ě]* ze sebe teprv vše pracujícím <, a z>. Dovede *R*; pokud vedle *O, ě]* pokud <místo> vedle *R*.
83. *Tužkou v levém horním rohu O číslo 4*; rodinu svou *O, ě]* rodiče své *R*; sobě pomoci *O, ě]* pomoci sobě *R*.
84. *Tužkou v levém horním rohu O číslo 3*; samovražd; v dobách *O, ě]*

- samovražd. V dobách *R*; bere z ruky zbraň a ze srdce srdnatost *O*, *č*] bere zbraň i srdnatost *R*; kde však při nemožnosti obrany srdnatost *O*] kde pak při nemožnosti obrany srdnatost *č*] kde <poslednější, přece> srdnatost *R*; ještě trvá *O*, *č*] ještě déle trvá než zbraň *R*; duševně i hmotně *O*] duševně neb hmotně *č*, *R*.
85. konečně tím *O*, *č*] konečně <jen> tím *R*; všech *O*, *č*] všech *R*; vysvítá *O*, *č*] vysvítá *R*; musíme *O*, *č*] musíme *R*; trestat je nesmíme. *O*, *č*] trestat je ale nesmíme nikdy. *R*.
86. „Bez ctizádosti práce zemdlí,“ praví se. *O*, *č*] Někdy čteš větu, která vypadá napohled nesmírně duchaplně; například: „Bez ctizádosti práce zemdlí,“ — a neřeklo se tím vlastně pranic. *R*; kvůli skyvě *O*, *č*] kvůli <tomu> skyvě *R*; váhu velkou. *O*, *č*] váhu velkou. A ani otrok pílí svou <se> před bičem se chránící nečiní to pouze proto, že bití bolí. *R*.
87. *Tužkou v levém horním rohu O číslo 6*; můžeš vždy být *O*, *č*] můžeš být *R*; hrubý; myslít *O*, *č*] hrubý, on myslí *R*; býti *O*, *č*] být *R*.
88. *Tužkou v levém horním rohu O číslo 7*; učiní sobě hned z mládí koncepce *O*, *č*] učiní sobě koncepce *R*; pro celý *R*] po celý *O*, *č*; Pokud děl těch neprovede *O*, *č*] Pokud <díla ta nevyv> děl těch neprovede *R*; a on bojí se *O*, *č*] a bojí se *R*; myšlenek *O*, *č*] myšlenek *R*; na ujmu *O*] na újmu *č*, *R*; u sebe, a přemnohý zemřel co duševní žebrák, maje v skrytosti celé poklady. *O*, *č*] u sebe. *R*.
89. kdož je mimo *O*, *č*] kdo je mimo *R*; na němž se právě štěstí jeho zakládá *O*, *č*] na němž se štěstí jeho právě zakládá *R*; Štěstí pro *O*, *č*] Štěstí <je> pro *R*.
90. *Není v R. zároveň O*] zároveň *č*.
91. neb rozhodně *O*, *č*] nebo rozhodně *R*; vykonají jej *O*, *č*] vykonají ho *R*.
92. Uvažuje-li *O*, *č*] Uváží-li *R*; všehomíru *O*, *č*] vesmíru *R*; drobnost *O*, *č*] maličkost *R*; vesmíru tomuto *O*] vesmíru tomu *č*, *R*; svůj, nesmí *O*, *č*] svůj, — nesmí *R*; nebo aspoň nepoddal *O*] nebo alespoň nepoddal *č*] nebo nepoddal *R*; požívání *O*, *č*] užívání *R*; však i v užívání *O*, *č*] však v užívání *R*; rozmnožit, vyvine se *O*, *č*] rozmnožit, <z toho> vyvine se *R*.
93. někdy přec *O*, *č*] někdy přece *R*; nýbrž *O*, *č*] nybrž *R*; vyšperkovaní *č*, *R*] vyšperkovaní *O*; scvrklé *O*, *č*] staré *R*; vysmáli by se sami *O*, *č*] vysmáli by se ti sami *R*.
94. myšlénkou a vtípem *č*, *R*] myšlénkou vtípem *O*; přesvědčil se již *O*, *č*] on se již přesvědčil *R*; že musí být *O*] že smí být *č*] že <musí> smí být *R*.
95. aby vědomě sám *O*, *č*] aby sám *R*.

96. slepice kdákačka: *O, č]* slepice; *R*; a hospodyně *O, č]* a <když> hospodyně *R*.
97. musí stát nad lidem *O, č]* musí nad lidem stát *R*; mladší pak *O]* mladší však *č, R*; a s lidem: onino *O, č]* i s lidem. Onino *R*; nalézají se *O, č]* <trpí> stojí *R*; v stínu doby *O, č]* v stínu <své> doby *R*; učeném *O, č]* <urč> učeném *R*.
98. nemohou právě tak se těšit *O]* nemohou se právě tak těšit *č, R*; připomíná již konec *O, č]* <zvěstuje smrt> *R*.
101. V poctivost co pojem se věří *O]* v poctivost se věří *č*; nikoliv *O]* nikoli *č*.
102. *Po úmrtí O]* *Po úmrtí č*; mne pak už nikdy *O]* mne nikdy *č*; zachvěl jsem se ještě vždy *O]* zachvíval jsem se vždy *č*; matka skonala <, neboť má matka byla ještě živa>. *O]* *škrtnutý přípisek není v č*.
103. všechny *O]* všechny *č*; soudí o rozumu jeho *O]* o jeho rozumu soudí *č*.
104. zemře slavný *O]* slavný zemře *č*.
105. podřizuje, a přec nejnahodilejšího *O]* podřizuje a nejnahodilejšího *č*; sám je otrokem *O]* je otrokem *č*; brečíme *O]* brečíme *č*.
106. bolestná pravda! — Ale bohatý šlechtic až duševně chudí. *O]* bolestná pravda! — Divná idearum associatio, když slyše výrok ten, vždy sobě vzpomínám na zešlé a zchudlé šlechtice, jichž bohatí šlechtici jak mason masona úplně zajít nenechají. Snadže se mně novověké šlechtictví vůbec žebrotou duševní zdá? *č*.
108. národů malých. *O]* národů malých. Hospodské naše rozmluvy zdají se mně často býti právě tak důmyslny jako řeči například duchaplných státníků francouzských. *č*.
109. vůni dobrého, obsažného sena má *O]* vůni má *č*.
110. jednotlivci *O]* jednotlivcovi *č*; nemohl přitom skutečný *O]* nemohl skutečný *č*.
111. „Směšná a přímo protivná podívaná,“ *O]* „Nejsměšnější a nejprotivnější podívaná,“ *č*; předešlého dne. Tať se hodí až herců.“ *O]* předešlého dne.“ Věčnost a hrdost herců! *č*.
112. v Robertu Dáblu *O]* v Robert Dábel *č*.
113. Cestuješ-li *O]* Spisovatel má jistou dobu, před níž a po níž nemůže více psáti o dojmech obdržených. Cestuješ-li *č*; zaznamenávej ihned pilně *O]* zaznamenávej pilně *č*; má se to s cestou *O]* má se s cestou *č*.
115. nejhloupější své dítě *O]* nejhloupější dítě své *č*; kteréž jiným zůstávají *O]* jakéž jiným jsou *č*.
116. třeba měly *O]* třeba by měly *č*; snadné. *O]* snadno. *č*.
119. on věří zas *O]* věří zas *č*.

121. vznešený, i když *O*] vznešený, a když *č*.
122. povyprazdněné *O*] vyprazdněné *č*; Cítím se pojednou býti <už> strašně starým! *O*] Cítím se býti starým, strašně starým! *č*.
124. myšlének *č*] myšlenek *O*.
125. Jen málo jsem sobě všímal *až* pomluvy *O*] Nikdy jsem sobě nevšímal ani příkrého soudu, ani bídné pomluvy *č*; vedle něho *O*] vedle něho *č*.
126. musíš konečně *O*] musíš konečně *č*.
127. *Není v č*.
128. Písně v lidských prsou naskytují se *O*] Písně se v lidských prsou naskytují *č*.
130. Prahlopý *O*] Praprahlopý *č*.
132. <u> pro spisovatele *O*] pro spisovatele *č*.
133. tedy déle zas trvat *O*] tedy zato déle trvat *č*.
137. hloub *O*] hlouběji *č*; následujícími *O*] nasledujícími *č*; zdá se nám takto být *O*] zdá se nám být *č*; rezonance lásky. *O*] rezonance čili lásky *č*.
138. všechny předešlé *O*] všechny předešlé *č*.
139. Velká chyba *O*] Největší chyba *č*.
142. namahavější *O*] namáhavější *č*; stane se slaveným *O*] se stane slaveným *č*; křížují *O*] křížují *č*.
143. kouzlu tomuto *O*] kouzlu tomu *č*; rozebíratí lze. *O*] rozebíratí lze. U nás učí se od Němců *č*.
144. Lituju *O*] Lítuju *č*; s takým uznáním *O*] s uznáním takým *č*; snažení a nadání *O*] snažení i nadání *č*; oslnění *O*] oslnění *č*; mezi přáteli jeho *O*] mezi jeho přáteli *č*; zkomponujou mu pohřební *O*] zkomponujou mu zakrátko pohřební *č*; individuálnost ještě dále a úplně *O*] individuálnost úplně *č*; z počátečních prací *O*] z počátečních prací *č*.
145. už „nahotě zvyklá“ *O*] už nahotě „zvyklá“ *č*.
146. že často antika *až* umělcům se určuje *O*] že se často antika *až* umělcům určuje *č*; individuálnímu vývoji *O*] individuálnímu vývinu *č*.
147. vítr *O*] vichr *č*; takového převratu *O*] takého převratu *č*; drvoštěp *O*] dřevoštěp *č*.
148. že stává se *O*] že se stává *č*.
151. mnohé hmotné výhody *O*] mnohé výhody *č*.
152. po jediném zlém svém činu *až* nabývá *O*] po jediném zlém činu jakés moci nabude *č*; prohlíží *O*] prohlídne *č*.
153. od muže, aby také nepředvídaným *O*] od muže i sílu takovou, aby nepředvídaným *č*; podráží *O*] podrází *č*; ubránil. *O*] ubránil. Svět si utvořil ideál muže i ideál ženy a učinil z onoho ledového

- panáka, z této éterický nesmysl. Příčinu studu pro nadzminěný úpadek by mohl nepanenský spisovatel v tom hledat, že vlastně ženským přísluší padání. *č.*
154. v nejnižší lidské společnosti *O]* v nejnižší třídě lidské společnosti *č*; pití. Čivy jejich se *O]* pití. Rozdíl mezi duchem a matérií je příliš velký, čivy se *č.*
155. vystupuje, v tak *O]* vystupuje, že v tak *č*; kruhu <ale> před *O]* kruhu před *č*; v lásce pak skutečnost *O]* v lásce skutečnost *č.*
159. aby vlastní jich *O]* aby jejich *č.*
166. Známé naše až k cibuli. *O]* Národní pořekadlo praví, že má žena jako cibule devaterou kůži. *č.*
169. nakažlivější] nakažlivější *č*; že sprostáctví až pohodlnými. *O]* že lidé vždy méně a méně času mají býti sprostými. *č.*
170. celému člověčenstvu *O]* člověčenstvu celému *č.*
171. „dobou přechodní“ *O]* dobou přechodní *č.*
172. ženské také nejlíp srdci. *O]* také ženské srdci nejlíp *č*; toho fakta *O]* tohoto fakta *č*; v <srdci> citu *O]* v citu *č*; ihned se v satiru *O]* ihned že se v satiru *č.*

Dodatky k Skromným myšlénkám

a) Odložené z Čecha 1864/5 a z Květů 1864/5

8. Masy české *O]* Masy *č.*
9. přemahat *O]* přemáhat *č*; snad až děsně *O]* snad už děsně *č.*
10. nechť se již *O]* nechť se už *č.*
13. pomáhá *O]* pomáhá *č*; Ale sotva nějaká *O]* A sotva nějaká jen *č.*
17. chleb *O]* chléb *č*; Musil by až vůbec něčemu *O]* Musil by se vzdor tenoru ale přece něčemu *č.*
19. dráhu, jíž *O]* dráhu, již *č*; všeho toho předcházejícího až lásky. *O]* všeho předcházejícího utrpení jediný okamžik rozkoše a utrpení, okamžik lásky. *č.*
20. vždycky *O]* vždy *č.*
21. dokud strupy *O]* pokud strupy *č*; k srdci *O]* ku srdci *č.*
23. měl by být *O]* měl být *č.*
27. lidské, kdyby bylo *O, č]* lidské, <id est humánní,> kdyby bylo *R*; alespoň co do energie *O, č]* <alespoň v energii> *R.*
28. Tázal se mne *O, č]* Tázal se mě *R*; knihu *O]* knihu *R*; Věty ob-
sažné zvracejte *O, č]* Věty <ducha> ty obsahné <zvraťte> zvracejte *R*; duchaplně. *O, R]* duchaplně! *č.*

b) Otištěné v Lumíru 1873, 1874 a v Švandu dudákovi 1887

Lumír 1873, I, str. 492, 504, 528, 540; Lumír 1874, II, str. 81.

Švanda dudák 1887, VI, č. 7 z 15. března, str. 55. (Otisk: K. Polák, Čes. lit. II, 1954, č. 4, str. 384.)

Korektura — sloupcový obtah str. 492, Lumír 1873.

1. vychování, jakého se citu člověka *č]* vychování citu, jakého se člověku *R*; vidíme v něm vychování špatné, nevzdělanost *č]* vidíme v něm nevzdělanost *R*.
2. se diví *č]* se divívají *R*; zápasící *č]* zapasící *R*; mocnější *č]* <větší> mocnější *R*; působí *č]* <způsobí> působí *R*.
3. okolí *č]* vůkolí *R*; je lhostejno hroudě *č]* je to lhostejno hroudě *R*; mrtvolu nějakou nebo símě *č]* mrtvolu nebo símě *R*; květů *č]* květův *R*; ověším-li *R]* ověším-li *č*.
4. jí psát *č]* v ní psát *R*; obratná mluva *č]* copia verborum *R*.
5. Lituju člověka *č]* <Ať dělá každý, co se mu líbí, klasifikaci musí se ale podrobit. A takž> lituju například člověka *R*; čtyřmi pracovními desítiletími *č]* čtyřmi <de> pracovními desítiletími *R*; stráсал bych květ svůj *č]* stráсал bych bílý květ svůj *R*; nebude snad na podzim *č]* nebude na podzim *R*; kdys prkna *č]* kdy<ž>s prkna *R*.
7. rozumějící zajisté každé pronášené myšlence *č]* pronášené myšlence zajisté rozumějící *R*; jest jim *č]* je jim *R*; aniž by píseň až poznal. *č]* aniž by kdo jiný tu či onu píseň v tom poznal, <než oni> kterou oni sobě (sobě *připsáno tužkou*) myslují *R*.
8. Lichocení je přístup každý — ale *č]* <Ten, kdo nikdy jiným nelichotí> Lichocení je prý každý přístup. Ale *R*; Který *č]* Ten, který *R*; má slova lichotná *č]* běre lichocení *R*; má průzračné *č]* běre průzračné *R*; není o nic horší než jiní *č]* je alespoň právě tak mravně vznešený jako jiní lidé. *R*; A to mu — lichotí. (*Připsáno v R jiným inkoustem.*)
9. Divíme se *č]* Divíváme se *R*; v tom pouze *č]* v tom <ta> pouze *R*; snaha být *č]* snaha <rovn> být *R*; nýbrž spíš *č]* nybrž spíš *R*; vladař *č]* vladař *R*; také *č]* také *R*; nad životem i smrtí *č]* nad životem a smrtí *R*; i větší *č]* <a> i větší *R*.
10. oškliví *č]* ošklivi *R*.
11. skromný *č]* skromný<m> *R*; hloupější *č]* <skromnějším> hloupější<m> *R*.
12. skutečně vždy tak *č]* skutečně tak *R*; běře *č]* beře *R*; nejřidčeji *č]* nejřidčeji *R*; bývá dojem *č]* bývá jeden dojem *R*; myšlenkám *č]* myšlénkám *R*.
13. dech. *č]* <vz>dech *R*; Nejvolněji však, a tedy až vzdychnem,

- když *č*] <Nejhlob> Nejvolněji, a tedy nejhloub sobě vzdychnem ale, když *R*.
14. Jednu znám věc až dát na hřbitovní věž hodiny. *č*] Není moudřejší modlitby nad tu, která zní: „Modli se každého rána, abys podržel lásku k životu!“ — A není hloupějšího nápadu, než když na hřbitovní věž dají se hodiny. *R*. (*Před poslední větou v R hvězdička, hranatá závorka a otazník.*)
 15. být a skutečně byl *č*] být <žár> a byl skutečně *R*.
 16. v přírodě, *č*] v přírodě; *R*; čtvero ročních počasí *č*] stvoření světa *R*.
 17. Naše fantazie nalézá život *č*] Život <nalezám> nalézá fantazie naše *R*; kde věříme snadno *č*] zde věříme *R*; jako zas v životě lidí. *č*] jako v životě. *R*.
 18. děvčátka *č*] <panenky> děvčátka *R*; jakž teprv, když *č*] jakž, když *R*.
 19. praskne sklenice *č*] sklenice praskne *R*.
 20. opět možno *č*] možno opět *R*; je v obém, ale *č*] je <zcela stejně velka, ba> v obém, ale *R*; důvěřující *č*] důvěru mající *R*; klame *č*] <z> klame *R*; aspoň *č*] alespoň *R*; následovalo *č*] následovalo *R*; odložit *č*] složit *R*; změnil. *č*] změnil! *R*.
 21. či pro něž *č*] (či pro něž) *R*.
 22. vybere *č*] vybere *R*; Mohamedovy *č*] Mahomedovy *R*.
 24. Proto až jiná. *č*] (Proto až jiná.) *R*.
 25. učitel *č*] učitel jistý *R*; bengálského *č*] <saharského> *R*; pravdu neměl *č*] neměl pravdy *R*.
 26. nestojí o lásku *č*] nestojí <na> o lásku *R*; také zároveň *č*] také <i> zároveň *R*; a každého až podlehl *č*] není v *R*; je to malý, ale *č*] je malý, <ba> ale *R*; žebráček, který se za svou žebrotu stydí. *č*] žebráček <lásky> <její>. *R*.
 27. nejvyššího *č*] nejvyššího *R*; nýbrž *č*] nybrž *R*; tedy člověk *č*] tedy <toho nejvyššího> člověk *R*.
 28. vtipu *č*] vtipu *R*.
 29. myšlenku *č*] myšlénku *R*; zpěv mládat *č*] zpěv <její> mládat *R*; slavičí *č*] slavičí *R*; byť byl až stál. *č*] byť <byla od krákorajícího krkavce vyseděna> byl krákorající krkavec nad lihnoucími se stál. *R*.
 30. podle poměrů, podle síly svých chtíčů *č*] podle poměrů, <chtíč> síly svých chtíčů *R*; průměrně *č*] <pravidlem> průměrně *R*.
 31. vzchází *č*] <pochází> vchází *R*; myšlence *č*] myšlénce *R*; zasluhuje. *č*] zasluhuje! *R*.
 32. jsme teď národem *č*] jsme národem *R*; nebo snad že *č*] nebo že *R*; nýbrž přímo *č*] nybrž přímo *R*; duchy *č*] <talenty> duchy *R*;

- tisíce *č]* *<miliony>* tisíce *R*; svého talentu *č]* talentu svého *R*; *od slov* nebo že jsme nejen malým až drobných *připsáno světlejším inkoustem.*
33. upřímně se šklebili *č]* od srdce *<by>* se šklebili *R*.
34. v ceně penězům *č]* v ceně *<své>* penězům *R*; Časem *č]* V čase *R*; sobě vydělat *č]* vydělat sobě *R*; aby jím *č]* aby *<h>* jím *R*; má snad *č]* má *<j>* snad *R*.
35. zcela důsledná *č]* zcela důsledna *R*; železité *č]* *<železem>* železité *R*; změněná ušlechtilá povaha *č]* *<p>* změněná *<p>* ušlechtilá povaha *R*; v tom zásluhy *č]* v tom nikde zásluhy *R*.
36. tíží; *č]* tíží, *R*; k bližním *č]* k bližním *R*; nějaký k prostředkům jeho *č]* nějaký v poměru k jeho prostředkům *R*.
37. že tím již *č]* že již *R*; satiru. Každý *č]* satiru. Árii z Don Juana zhanobí hospodský houslista a myslí, že zmozartovatěl. Odkud má přijít *<váha opravdových myslitelů>* úcta *<k opravdovým myslitelům>* k tvůrcím géniům, když každý *R*; myšlenku *č]* myšlenku *R*; se domnívá *č]* *<myslí>* se domnívá *R*; myslitelem až tvůrcím. *č]* myslitelem! *R*.
38. člověk, kterému *č]* člověk taký, kterému *R*; samému nejméně *č]* nejméně samému *R*; vytýkati *č]* *<vytknouti>* vytýkati *R*; ne *č]* nikoli *R*.
39. dovedem *č]* *<p>* dovedem *R*; uměleckého *č]* *<pikantního>* uměleckého *R*.
40. když necítí ani nadbytku, ani úbytku *č]* totiž mezi nevelkým na jeho zvyk blahem a nevelkým žalem *R*; je právě *č]* *<že>* je právě *R*; tak obtížná *č]* tak *<protivna>* obtížna *R*; žal až zhnusí. *č]* žal. *R*; žádá oběti *č]* žádá oběť *R*; „Host *č]* Host *R*; rychle jed!“ — *č]* honem jed! *R*.
42. Člověk sobě až jeho obrazotvornost *č]* Nadýmový člověk sobě říká, že obrazotvornost *R*; V mysli naší nelihne se ale *č]* Nerodí se ale v mysli naší *R*; spojování toho *č]* spojování *<všeho>* toho *R*; například umění výtvarné již stvořit *č]* například již umění výtvarné stvořit *R*; již z přírody známé *č]* nám známé *R*; a přec by svědčila *č]* a přece svědčila *R*; za daných jistých okolností. *č]* za daných okolností jistých! *R*.
43. k věčnému *č]* k *<věčnosti>* věčnému *R*.
44. myšlenkově *č]* myšlenkově *R*; rozvinout zcela *č]* rozvinout *<,jak>* zcela *R*; myšlenkového *č]* myšlenkového *R*; státi může *č]* státi *<p>* může *R*; přirozenou *č]* přirozenou *R*; částí jich *č]* částí *<jeho>* jich *R*; korektora. *č]* korektora[!]. *R*.
45. předpokládáme u svého bližního *č]* předpokládáme v mysli *<své>* u svého bližního *R*; myšlenkovitou *č]* myšlenkovou *R*; myslet *č]* myslet *R*.

47. Za to, že vesmír má *č]* <Člověku je pomsta vrozena> *R*; tajemství, jichž by lidstvo neprozkoumalo *č]* tajemství, že by lidstvo jich neprozkoumalo *R*; vytvořilo *č]* <učinilo> vytvořilo *R*; lidstvo — ještě tajemství *č]* lidstvo tajemství *R*; bohy, a teď *č]* bohy. <Avšak> Teď *R*; malovali *č]* malují *R*; bylo místem *č]* bylo tam místem *R*; přemýšlí co nejmíň *č]* pranic nepřemýšlí *R*; hledají nadšeně mezi *č]* hledají mezi *R*.
48. a přec nejspíš *č]* a přece nejspíš *R*.
49. že mají tolik nepřátel. *č]* že je tolik lidí, kteří jich nenavídí *R*; neodpustí! *č]* neodpustí. *R*.
50. k citu *č]* k <srdci> citu *R*; srdce nedovede ani rozehřát *č]* ani srdce rozehřát nedovede *R*.
51. Mnohá *č]* <Každá> Mnohá *R*.
52. zařizuju mnohé *č]* musím zařizovat vše *R*; „kuntů“ svých *č]* kuntů svých *R*; bože, alespoň kuntů *č]* bože, kuntů *R*; kladou lidé vždy *č]* považují vždy *R*; vyššího *č]* lepšího *R*; čím menšímu *č]* čím <mé> menšímu *R*; tím více *č]* tím víc *R*; v *R* původně dva aforismy, první část na listu 24, až po slova kuntů co nejmíň!; za ní v *R* odkaz k listu 22, kde druhá část.
53. baví-li se mezi *č]* baví-li mezi *R*; jsou mezi sebou *č]* jsou pouze mezi sebou *R*.
54. polní výpravou *č]* polním tažením *R*; ohněm vlastním své pluky *č]* ohněm <svým> vlastním pluky své *R*; rozzuří *č]* rozzuří *R*.

c) Rukopisné

30. rukopis LA PNP; otisk: Rožek, Sebr. spisy J. N., sv. XXXII, str. 430, Mil. Novotný, Dílo J. N., sv. XXV, str. 187.

Mrzuté masopůstní aforismy veselého člověka

Humoristické listy, III, 2. února 1861, str. 139—140. Podpis Jan Neruda.

Aforismy z Bedřicha Spielhagena

Obrazy života I, č. 7, 1. srpna 1859, str. 279—280. Rožek, Sebr. spisy J. N., sv. XXXII, str. 430, Mil. Novotný, Dílo J. N., sv. XXV, str. 187—9. Přel. J. N.

Dramaturgické aforismy

Lumír 1865, díl první, str. 139—141 (č. 9, z 2. března) a str. 155—6 (č. 10 z 9. března). Otisk jako u předch. Podává Jan Neruda.

K A L E N D Á Ř Í K L I D S T V A

Epištoly svobody č. 10—11, Grégr a Dattel, Praha 1876. Sestavil J. N. (= Jan Neruda).

Při zpracování textu, který se hemží nejrozmanitějšími zkratkami, nevždy správně a účelně utvořenými a nadto i nesoustavně nebo zbytečně užívanými (zkráceno často jen o jedno nebo dvě písmena: *velk. m. velký, papež. m. papeže*), jsme sáhli k podstatnějším úpravám, neboť důsledné zachovávání všech Nerudových zkratek by v této edici nebylo vhodné a postrádalo by jakéhokoliv smyslu. Omezujeme se jen (a to pouze při charakteristice osob; při popisu historických událostí, tedy v partiích uvedených třemi tečkami, které nemají již ráz specificky slovníkový, zkratek neužíváme, což je i v souladu s tendencí, k níž Neruda směřoval zejména v pozdějším období) na běžné zkratky označující národnost (*angl., č., franc., něm., rak. atp.*; místo *madar., horvat., holand., ital.* píšeme *maď., horv., hol., it.*, místo *sloven.* píšeme *slov.*, zatímco *slov.* (ve významu slovanský), *slovan., slovin.* rozpisujeme; ponecháváme *amer.*, ojedinelé *amerik.* rozpisujeme, obdobně zachováváme kolísání *flám. — flamánský*) a zkratky jako *dram., hist., hud., nár.* atp. Zkratku *oper.* před podstatným jménem rozpisujeme (*operní skladatel*), za podstatným jménem, kde tečka nemusí znamenat zkrácení slova, ale ukončení věty, tuto podobu ponecháváme (*skladatel oper.*). Ostatní zkracovaná slova rozpisujeme s přihlédnutím k jejich podobám doloženým na jiných místech: *prosl., slav., výb., výt., básn., spis., sklad., reform., objev., cestov., cestop.* atp. na *proslulý, slavný, výborný, výtečný, básník, spisovatel, skladatel, reformátor, objevitel, cestovatel, cestopisec* atp. Tam, kde autorova zkratka může zastupovat dvojí podobu slova (*velký, veliký*), řídíme se převahou výskytu rozepsané podoby (*velký*; obdobně si počínáme i při rozpisování číslovek: *1.* na *první*, nikoli *prvý*). U křestních jmen zachováváme běžné zkratky delších jmen (*Ant., Frant., Alex., Mik., Ferd.* atp.), u kratších jmen, zejména tam, kde se krácení týká jen dvou nebo tří písmen a je vlastně zbytečné, dáváme přednost plné podobě (například místo *Iv., Václ., Jak., Kar., Ondř., Bedř., Jindř., Kašp., Gust.* píšeme *Ivan, Václav, Jakub, Karel, Ondřej, Bedřich, Jindřich, Kašpar, Gustav*, místo *Charl., Jacq.* píšeme *Charles, Jacques*), přičemž nezasahujeme do Nerudova osobitého způsobu počesťování křestních jmen a šetříme jej, kde je doložen celkovým územ. Tak například zkratky *Vil., Tom., Ludv.* rozepisujeme bez ohledu na národnost jako *Vilém, Tomáš, Ludvík*, a nikoli způsobem odpovídajícím příslušnému jazyku (*William, Thomas, Ludwig*). Zkratku ponecháváme však tam, kde si nejsme jisti, jaké podoby by Neruda užil: *Mich. — Michal, Michajl, Michele*;

Mor. — *Moric, Moritz* atp., a to zejména tehdy, není-li nezkrácená podoba doložena na více místech. Z těchto důvodů jsme ponechali i zkratku *Fr.*, která může znamenat i *Franz, František, Friedrich* atp., vedle zkratk *Frid.* a *Frant.* U ruských osobností píšeme u druhého, otcovského jména např. *Vas., Serg., Petr.* místo Nerudova *Vasilj., Sergej., Petrov.*

Zvlášť problematické je rozpisování zkrácených slov u historických událostí. Tam, kde se nabízí více způsobů interpretace, se řídíme celkovým systémem a územ autorovým. V dat. mask. sg. dáváme v duchu Nerudově přednost kratší podobě (*vyslanci, proti Ludvíku Filipu* atp.). U dokonavých sloves dáváme min. čas.: *stvdil m. stvd., u nedokonavých přít.: připojují se, podpisuje m. připoj. se, podpis.* atp. Spojení typu *založ. univ.* upravujeme na *založena universita* atp. *Angl., Franc., Prusk., Rak., Rus., Švýc.* rozpisujeme na *Anglie, Francie, Prusko, Rakousko, Rusko, Švýcarsko, neapol.* na *neapolský* (zachováváme přitom ojedinělé *neapolitánský*), *v Neap., ve Španěl.* upravujeme ve shodě s podobami nezkrácenými na *v Neapoli, ve Španělich.* Větší a závažnější úpravy, u nichž nebylo možno se jednoznačně opřít o autora (v nejednom případě bylo třeba pro vyjasnění Nerudovy zkratky použít i slovníku, a zůstaly i případy, kdy jsme do zkratk nemohli zasáhnout) jsme provedli na těchto místech (ostatní zásahy jsou uvedeny mezi textovými změnami):

Str. 86: Osudný podpis *padesáti vysokých* vojinů m. ... *50 vys.* ...; 87: *Prohlášení španělské republiky* m. *Prohláš. špan. republ.*; 88: dekret stran *všeobecné svobody náboženské* m. ... *všeob. svob. nábož.*; pro nepovolení „*reformních banketů*“ m. ... *reform.* ...; 89: sněmem *polské revoluce* m. ... *polsk. revol.*; v čelo *polského povstání. Aristokraté a roajalisté* m. ... *polsk. povst. Aristokr. a roajalist.*; 90: *v Savojsku* m. *v Savoj.*; *libreto Střelce kouzelného* m. *libret. Střel. kouz.*; 91: pro *emancipaci katolicismu* m. *emancip. katol.*; vůdce *polského povstání* m. ... *pols. povst.*; *řeckého povstání* m. *řeck. povst.*; 93: *Mandát císařský, vypovídající všechny* m. ... *cís., vypovíd.* ...; 94: *Španěly obdrží* m. *Špan. obdrž.* ...; *Barikádní boj* m. *Barikád.* ...; 101: o *emancipaci katolíků* m. *o emancip. katol.* ...; 105: *pozvání k Sjezdu slovanskému* m. *pozv. k Sjezdu slovan.*; *vojsko uherské na pravém břehu* m. *voj. uher. na prav.* ...; 106: proti *Čechům* m. proti *Čech.*; 109: spisovatelka *románů* m. ... *rom.*; 116: s *vojskem křížáckým* (100 000 mužů) m. *s voj. křížác. (100 000 m.)*; 127: od *Nizozemsku* m. od *Nizozem.*; 134: *výpravy křížové* m. ... *kříž.*; 137: *Václavova privilegia* m. *Václav. privil.*; 140: *Odevřen polytechnický ústav vídeňský* m. *Odevř. polytechn. úst. vídeň.*; 149: o *svobodě průmyslu* m. *osvob. průmysl.*

Z kalmuckých pohádek Siddhi-Kürových

Sděluje J. N. Květy 1865, č. 32, str. 382—384; č. 33, str. 395—396.
R = rukopis, 2 listy, bílý papír, 3 strany popsané, ruka Nerudova.
LA PNP, pozůstalost Jakuba Arbesa.

215, 8 se sebralo *č]* se <od> sebralo R; 10 ústí vícero řek *č]* ústí <do> vícero řek R; 11 pro sebe strom *č]* pro sebe <jeden> strom R; 19 našel u pramenů *č]* <došel až k pramenům> R; kde les *č]* kde <byl> les R; 216, 7 prsten po vodě *č]* prsten <vodou> po vodě R; 8 našel *č]* n<á> našel R; u pramenů řeky té bydlícího *č]* u pramenů řeky té <plyn> bydlícího R; 17 pravil spatřiv ji *č]* pravil <ji> spatřiv ji R; 23 mně bohatého *č]* mně <tohoto> bohatého R; 217, 2 jaké okolnosti *č]* jaké <náho> okolnosti R; 18 pták tam se snesl *č]* <sl> pták tam <sestoupil> se snesl R; 24 chcem-li *č]* <kdybychom chtěli> R; 26 vzduchem, nezhrozí *č]* vzduchem, <že> nezhrozí R; nehoda. *č]* nehoda! R; 37 záležitost spravena *č]* záležitost <obstarána> spravena R; 218, 5 choti své *č]* <choť mou> choti mé R; 9 dobytá jest choť *č]* <obdrž> dobytá jest choť <tvá> R; 15 tvrdě *č]* <p> tvrdě R; 25 garudovi jídel *č]* garudovi <nebyla b> jídel R; 220, 3 následuju *č]* následuju R; 5 následujícího *č]* následujícího R; 221, 3 tázal se *č]* tázal <je> se R; 15 chopili *č]* <u> chopili R; 33 králova, že *č]* králova, <proto>, že R; 222, 16 otevřel *č]* odevřel R; 223, 16 mnohá *č]* <po> mnohá R; 20 chánka, spatřivši oba syny, vrhla *č]* chánka, <po> spatřivši oba syny, <?> vrhla R.

DODATKY K DOPISŮM

1. Neurčenému, (šedesátá léta?).
Originál LA PNP. Navštívenka bílá, hlazený papír, drobné verzály uprostřed. Datace přibližná podle typu navštívenky.
2. Josefu Prokopovi, 9. prosince 1863.
Originál neznámý. Otisk: Miloslav Novotný, Z listáře Jana Nerudy, Lidová demokracie 7. 11. 1965.
mého přítele — František Prokop (zemř. 22 listopadu 1863), prozaik; *Česká mysl*, *Bílé pštrosí péro* — spr. Lehká mysl; tato povídka vyšla ve 4. svazku Rodinné kroniky 1864;
v příštím čísle Rodinné kroniky — portrét byl publikován v polovině března 1864.
3. Karlu Otakarůvi Kuřákovi (červen—červenec 1864).

Originál LA PNP. 1 list, 8°, bílý, hlavička redakce Hlasu. Otisk jako předcházející. Datace přibližná podle obsahu.

Karel Otakar Kuřák — syn pražského obchodníka s dřívím;

náklad Slovanského kněhkupectví — maj. J. Novák a J. R. Vilímek;

nabídnutí páně Franklovo — Julius F.;

Záboje jsem... již sdělil — v č. 11 Rodinné kroniky 1864, sv. III, str. 129;

čekám... na literární příspěvky — v 5. svazku Rodinné kroniky vyšly jen Zlomkovité vzpomínky z mladosti mé a Listy o Słowackém;

maminku Lacourovou — Nerudova bytná v době jeho pařížského pobytu roku 1863, kdy bydlel v Rue Ecole de Médecine.

4. Neurčené, (šedesátá léta?).

Originál LA PNP. 1 list, 8°, bílý.

básně Hubertovy — vyšly v Rodinné kronice 1864, sv. 5: Vesnická slavnost májí, Listopad, Prosinec;

jednomu literátovi — Alfred Waldau (Josef Jarosch, 1837—1882); překlady samouků vyšly r. 1860 pod titulem Böhmische Naturdichter.

5. Růženě Hubertové, (šedesátá léta?).

Originál LA PNP. 1 dvojlíst, 8°, bílý.

pan Náprstek — Vojta N. (1826—1894).

6. Otakar Feistmantlovi, 14. ledna 1870.

Originál LA PNP. 1 list, 8°, bílý čtverečkovaný.

Otakar Feistmantel (1848—1891), čes. geolog;

list svůj — není vyloučeno, že šlo o časopis Zlaté dno, který Neruda redigoval od konce roku 1869;

Krajník — Miroslav K. (1850—1907), básník a překladatel.

7. Otakar Feistmantlovi, (po 14. lednu 1870).

Originál LA PNP, 1 list, 8°, bílý čtverečkovaný.

Datace podle obsahu.

8. Františku Durasovi, 26. srpna 1877.

Originál neznámý. Otisk: Karel Kazda, K Nerudovu jubileu, Hlasy od Berounky, XXXVI, 1934, č. 38—40.

František Duras — nar. 1816, mlynář, od r. 1883 soukromník ve Slaném;

Plíhal — Vilém P., studentský aktivista, viz Dop.* II, str. 165.

9. Františku Durasovi, 3. října 1879.

Originál neznámý. Otisk: jako u dopisu č. 8.

10. JUDr. Emilu Herrmannovi?, (koncem sedmdesátých let).

* Označení *Dop.*, *Div.*, *MG*, *Spol.*, *Studie*, *Klepy* se vztahuje ke svazkům *Dopisy*, *České divadlo*, *Menší cesty*, *Česká společnost*, *Studie*, *krátké a kratší*, *Drobné klepy* ve Spisech Jana Nerudy (KK).

- Originál LA PNP. 1 list, 8°, bílý, čtverečkovaný.
Zkusmé určení adresáta podle obsahu. Datace podle druhu papíru.
(*a bratrem*) — patrně Ignát H. (1854—1935), jenž byl Nerudovi představen svým bratrem Emilem v sedmdesátých letech.
11. Františku Durasovi, 27. ledna 1880.
Originál neznámý. Otisk: jako u dopisu č. 8.
architektu Wiehlovi — Antonín W. (1846—1910).
 12. Františku Durasovi, 23. září 1881.
Originál neznámý. Otisk: jako u dopisu č. 8.
 13. Neurčenému, (začátkem osmdesátých let).
Originál LA PNP. Navštívenka bílá, zaoblené rohy, bez tisku.
Datace přibližná podle tvaru navštívenky.
 14. Marii [Lvové?], (začátkem osmdesátých let).
Originál LA PNP. Navštívenka bílá, zaoblené rohy, bez tisku.
Datace přibližná podle tvaru navštívenky. Zkusmé určení adresátky.
 15. Arnoštu Brichtovi?, 3. srpna 1882.
Originál LA PNP. 1 list, 8°, modrý.
Zkusmé určení adresáta podle obsahu.
potvrzuju tímto s díky — srov. dopis F. A. Šubertovi, Dop. III, č. 381.
 16. Františku Durasovi, 24. září 1884.
Originál neznámý. Otisk: jako u dopisu č. 8.
sbírka granátová — Neruda byl obdivovatelem a sběratelem českých granátů; věnoval jim dokonce celý fejeton.
 17. Adolfu Heydukovi, 13. října 1884.
Originál LA PNP. 1 list, 8°, modrý.
rukopis je přijat — šlo patrně o sbírku *Na prástkách*, jež vyšla jako XVIII. svazek *Poetických besed*; srov. Dop. III, č. 203;
v době těžké nemoci Liduščiny — druhá dcera Heydukových, Lidka, zemřela 29. září 1884.
 18. F. A. Šubertovi?, (osmdesátá léta?).
Originál LA PNP. Navštívenka bílá, s modrým ozdobným tiskem.
Zkusmé určení adresáta podle obsahu, datace podle typu navštívenky.
 19. Neurčenému, (osmdesátá léta?).
Originál LA PNP. Navštívenka bílá, hlazený papír, verzály uprostřed.
Datace podle typu navštívenky a podle obsahu.
pana Bernarda — Jindřich Bernard (1845—1893), revident v administraci Národních listů; mohlo by jít o doporučení B. u Arnošta Brichty nebo jiného funkcionáře SČŽ.

20. Anně Kavalírové-Fričové?, 18. února 1886.
Originál LA PNP. 1 list, 8°, modrý.
Zkusmé určení adresáta podle obsahu.
Jeníkovi — Jan Josef Frič (1863—1945), astronom, konstruktér, továrník;
Josef — Josef Václav Frič (1829—1890).
21. Růženě Jesenské, 14. února 1888.
Originál LA PNP. Zálepka modrá.
Adresa: Vážená slečna Růžena Jesenská, učitelka, v Praze, Malá Strana, Senovážná ulice, Dívčí škola.
22. Růženě Jesenské, 24. října 1888.
Originál LA PNP. Korespondenční lístek, žlutý.
Adresa: Velectěná slečna Růžena Jesenská, učitelka, v Praze, Malá Strana, Říčná ulice 539.
23. Růženě Jesenské, 6. listopadu 1888.
Originál LA PNP. Korespondenční lístek, žlutý.
Adresa: Velectěná slečna Růžena Jesenská, učitelka v Praze, Malá Strana, Říční ulice 539/III.
24. Růženě Jesenské, 27. února 1889.
Originál LA PNP. Korespondenční lístek, žlutý.
Adresa: Velectěná slečna Růžena Jesenská, učitelka v Praze III, Říčná ulice 539.
stručný životopis — pro úvodní charakteristiku R. J. (1863—1940) ke sbírce Úsměvy, která vyšla jako XXXIX. svazek Poetických besed.
25. Arnoštu Brichtovi?, 30. ledna 1890.
Originál LA PNP. 1 dvojlist, 8°, modrý.
Zkusmé určení adresáta podle obsahu.
26. Karlu V. Raisovi, 30. září 1890.
Originál LA PNP. Navštívenka bílá, verzály uprostřed.
27. Karlu V. Raisovi, b. d.
Originál LA PNP. Navštívenka bílá, verzály uprostřed.
28. Neurčenému, b. d.
Originál LA PNP. Navštívenka.
29. Neurčenému, b. d.
Originál LA PNP. Navštívenka bílá, hlazený papír, verzály uprostřed.